

ШТА ЈЕ МАЋЕДОНИЈА?

НАПИСАО

ПАНТА Ј. РАДОСАВЉЕВИЋ

ЦЕНА 10 ДИН.

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА М. КАРИЋА — КРАЉЕВ ТРГ 25
1925

ШТА ЈЕ МАЋЕДОНИЈА?

НАПИСАО

ПАНТА Ј. РАДОСАВЉЕВИЋ

својина:

Панте Ј. Радосављевић

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА М. КАРИЋА — КРАЉЕВ ТРГ 25
1925

Ову књижицу посвећујем успомени своје
браће :

† †
ВОЈИСЛАВА и ВЛАДИСЛАВА

Рођен 1878. године. Као редов 7-ог пешад. пука II-ог позива, тешко рањен од Бугара на Чупином Брду, код Криве Паланке. Од те ране умро у Београду на Велики Пешак — 20. марта 1915. године.

Рођен 1880. године. Као активни пешадски поручник — командир чете у 8-ом пешадском пуку I-ог позива, погинуо у борби противу Аустријанаца 14. октобра (на Пешковачу) 1915. год., код села Седлара у близини Свилајнца, у коме је доцније и сахрањен.

Са стошинама хиљада најбољих српских синова и они су крвљу својом нашо-пили свету земљу Ошацибине, падајући на бојноме пољу под славном заставом Краљевине Србије, свесно испуњавајући дужност према Краљу и Ошацибини. Зашто им овим споменом палим вошпаницу браћске љубави.

Писац.

ПРЕДГОВОР

Пружајући ову књижицу широј публици напомињем, да је овај мој рад био одштампан у прошлој години у листу „Српско Косово“, а написан је неколико месеца пре познатих прошлогодишњих крвавих разрачунавања у Бугарској, — између „македонствујушчих“, које је зло у напред било предвиђено у овоме напису; према чему се може ценити са коликим је познавањем приступљено писању ове књижице.

Пријатно ми је споменути: да се о овоме моме раду врло похвално изјаснио *Г. Д-р Паја Радосављевић*, у приказу који је оштампан у Америци, у српскоме листу „Србобрану“, из кога је прештампан у листу „Српско Косово“, бр. 3 од 1. фебруара 1925. год.

Та, за мој рад, врло похвална изјава, била је подстрек да се одазовем жељи мојих поштовалаца, те да убрзам своју намеру да овај рад у засебној књижици пружим необавештенима, са жељом, да их истином боље упознам са колевком Српства — Јужном Србијом, у којој, по моме уверењу, лежи будућност мучно и крваво проширене наше лепе Отаџбине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

На Ђурђев-дан 1925. год.
у Београду.

Панта Ј. Радосављевић

ПОСТОЈЕ ЛИ МАЋЕДОНЦИ КАО ЗАСЕБАН НАРОД?

По све дневно помиње се *Маћедонија*, али на жалост, у широким масама држављана садање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, мало је њих који знају шта у правом значењу треба да се разуме под именом покрајине, која се назива *Маћедонија*, и да у истој не постоји некаква засебна народност Маћедонаца.

Па и по неким јавним гласилима чешће наилазимо на изразе: „У Кратову у Маћедонији“; „у Маћедонији у Дреници на Косову“; „у Прилепу у Маћедонији“ и т. д.

У обичном разговору, реч — Маћедонија, још се више употребљава, или боље рећи — злоупотребљава свесно и несвесно, те је данас сасвим обично чути: „Био сам у Маћедонији у Скопљу!“ или:

- Био сам у Маћедонији.
- Где?
- У Кичеву!
- Служио сам војску у Арнаутлуку!
- Где?
- У Маћедонији у Штипу!

Једном речју: све што се налази јужно од Врање, нови кумови крсте именом *Маћедонија*.

На жалост, овакве појаве нису усамљене. Оне долазе, прво: од непознавања географије и историје, а на друго место: сваки жели да *Јужну Србију* представи као некакву далеку колонију, те да и своје бављење у њој представи као некакву нарочито велику жртву принету државној потреби и народном јединству.

Сада, у ово поратно доба, одоше у заборав предратне карте Балканског Полуострва, које красише многе домове и школе Краљевине Србије, на којима беху натписи крупним словима, доле на југ испод Врање: „*Стара Србија*“; а далеко јужније од Демир Капије, доле ка Солуну, писаше: „*Македонија*“.

Данас на географским картама тих имена нема, тј. име Старе Србије са свим је исчезло, а у обичном разговору под тим именом подразумевају се границе Србије до 1912. године, а именом „*Македонија*“, означава се оно што је раније означавало *Стару Србију*, те се тако Македонија помакла далеко горе на север, и према таквом незнању, сада је њена прва већа варош на северу: Куманово!?

Оваква подразумевања не долазе само у ред незнања и непознавања рођене домовине, но ово спада у злочин који се бесвесно и свесно са прорачунатим пакосним циљем врши на историју и географију. С тога и ако има од мене позванијих, ипак налазим за потребно да *необавештене* изведем из заблуде о појму Македоније, са којом по већ раније смишљеном плану тако радо парадирају Бугари, а уз њих и многе друге пакосне и свесне шићар-

џије, а необавештена их маса бесвесно и нехотице помаже.

Са многим српским синовима и ја сам провео још за време турске владавине, најлепше дане своје младости у јужним крајевима Старе Србије, које данас многи сматрају да се налазе дубоко доле у Македонији. Познавајућа добро те крајеве, тешко ми пада ово неразумевање, јер јасно увиђам *паклени смер* непријатеља Српства, да именом „*Македонија*“, обележе некакву засебну државу, која није српска земља и која је била и остаје „јабука раздора“, и вечита претња мира на Балканском Полуострву, па и саме Европе.

Народности, — свесно и бесвесно — нерасположене према Српству, ово прихваћају са нарочитом у напред смишљеном намером и циљем, а на жалост има и самих Срба, који то прихваћају из неразумевања и необавештености, те тако: докле име предратне Старе Србије исчезава, на њено место долази Македонија, а иза ње се скривају сви наоружани и ненаоружани зликовци, под именом „македонствујушчих“, које са нарочитим планом ствара, помаже и штити Бугарска, и то не цела, јер у Бугарској има доста трезвених људи који увиђају какво се зло са овим ствара, али такви су у мањини, а треба знати: да ваљда, нигде на свету не царује мржња у већим размерама но код Бугара. Мржња је *урођена бугарска мана*, од које ће се они тешко отрести. Они гаје мржњу готово према свакоме, па и међусобно. Према нама Србима гаје дубоку мржњу, често врло одвратну.

За необавештене ево истинитог, кратког објашњења о Маџедонији:

Име *Маџедонија*, врло је старо и припада још старој грчкој географији.

Приликом досељења Срба на Балканско Полуострво, већина земаља била је под влашћу Византије, па под њеном влашћу беше и Маџедонија.

Још при крају VI. века помиње се упад панонских Срба далеко у Маџедонију и њихов напад на Солун.

У половини VII. века није било ни једног краја на Балканском Полуострву (сем приморских јужних грчких земаља) а да није био насељен Србима, — Словенима, — досељеним из старе њихове постојбине иза Карпата. Срби, Хрвати и Словенци тада бејаху један народ.

Године 636, Срби већ оснивају у Јужној Маџедонији варош Србију (Србицу, данас звану Селфице).

Византински цар Константин II., покренуо је поход 657. год. противу маџедонских *Срба*, да би их потиснуо на север.

Зар све ово јасно не говори да су тада на југ ка Солуну продрли Срби, који су густо населили цело Балканско Полуострво, тежећи да изађу на море код Солуна.

Сва та поседнута земља од Срба, тада се називала *Славинија*. Срби (Словени) ни пре, ни после насељења нису имали државно уређење, већ племенско, као и остали стари народи. Основица уређења била је заједница у којој су живели најближи крвни сродници. Од тих заједница постале су задруге, које

када су се размножиле подизали су засебне своје домове и тако су постајала братства и засебна села. Више таквих братства и села сачињавали су племе, које је бирало свога жупана.

Тек 679 године, упадоше Бугари преко Бесарабије на Балканско Полуострво. Бугари су народ турско-татарског порекла, који се по преласку Дунава населише између Понта и Искра с једне, и Дунава и Балкана с друге стране. У тим крајевима раније већ беху насељени Словени — *Срби*, који примише нове досељенике доста пријатељски назирјући у томе финско-уралском народу нове храбре ратнике за одбрану од омрзнутих Византинаца, који се стараху да Србе потисну из заузетих земаља даље на север.

У тим крајевима потпуно се измешаше Бугари са Србима и тај помешани народ примио је бугарско име, али је бугарски језик пропао у српском, но с тим, да се та промена није могла извести без мешавине и остатка многих бугарских израза, који данас и чине главну разлику између српског и бугарског језика.

Дакле, тако су ствари стајале када су Бугари 679 године продрли преко Дунава на Балканско Полуострво.

До почетка 9. века не продреше Бугари према *Западу* преко реке Искра, а спуштали су се преко Балкана на југ са променљивом срећом. Тек 809 год. продреше Бугари под својим ханом Крумом, пљачкајући *српске земље* преко Искра (доцније зване шопске земље, или Шоплук) и освојише Средац (Софију) и

потчинише српско племе Тимочане у „Славнији“, а под тим именом треба разумети све земље које Срби населише на Балканском Полуострву, од Искра до Адрије, међу којима се помињу кнежевине и племена: Тимочани (шопске земље око Тимока); Моравани (Морава са Шумадијом); Брсјака, Драговића, Велегостића, Сегудата, Мрвци, Арјанско, Струмљани, Смољани и т. д.

Већ 815 године, устадоше Тимочани противу Бугара, а 836—839 год. настају ратови између бугарског хана Пресјама и српског жупана Властимира.

Даље, кроз 9 и 10. век, прелазиле су српске земље из једне руке у другу, док у првој половини 11. века не потпадоше понова под Византију и Бугари и Срби.

Не може се ни замислити да су Бугари, којих и онако нема много, могли населити и побугарити Македонију за време завојевања и свога кратког господарства земљама Балканског Полуострва у X. веку. О њиховом утицају у осталим крајевима ван Македоније, не треба ни говорити.

Нема ни најмање сумње да су Срби у Старој Србији и Македонији сачували своју народност за време кратког бугарског господарства, исто онако као што су је очували за време дугог грчког господарства.

Познато је да су противу бугарског освајачког народа а после њиховог „злашног — завојевачког — доба“ у X веку, по смрти њиховог цара Симеуна Великог, устали поред Византинаца још и други народи. Срби из Старе Србије, отргоше се 963. год. од Бугар-

ске, под вођством бољара Шишмана, кнеза Брсјака, тога најсилнијег племена Старе Србије (данашњи Тиквеш — округ Кавадарски). Дакле ни сам Шишман, није Бугарин, но припада Старо Србима — Брсјацима, који су исто толико Бугари колико и Хајдук Вељко, Стеван Синђелић (по бугарском називу: „Ајдут Велко“, Стефан Синжелијата“) Св. Сава, Краљ Вукашин, Краљевић Марко и т. д. које Бугари на врло смешан начин ревносно и бестидно присвајају.

У 11. веку Срби се већ јаче организују противу Византије и Бугара, и Бодин постаје Краљ Срба 1080. године.

Појавом Немањића у 12 веку, Србија постаје моћна држава и у историји настаје играти знатнију улогу, јер добија за оно доба добро државно уређење, те је више не могу тлачити турско-татарска завојевачка племена.

У 13. веку српски краљ Милутин, учвршћује још снажније темеље српској држави, а даља историја Срба у 14. веку под Стефаном Дечанским и царем Душаном Силним, — довољно је позната те о томе овде не треба ни говорити.

У свима старим записима и споменицама, врло се ретко у најстарије доба помиње Македонија, обележена доле на југу, ка Солуну. Иначе, остали предели називали се народним именом као: доњи и горњи Полог, Овче Поље, Злетово, Жегликово (т.ј. садањи кумановски округ), и по имену градова који су били старешине тих предела и т. д. Душанова држава обухваташе целу Србију, Босну, Црну Гору, Шопску, Арбанију, Стару Србију, Македонију,

Епир, Тесалију, Ливадију и западну Тракију. Поред тога, *Бугарска* тада беше према Душану у извесним вазалним односима. Законик цара Стефана, издан на саборима 1349. и 1354. год. уз суделовање патријарха, малих и великих црквенодостојника и властеле, којом је била заступљена цела Маћедонија, као год и остале српске земље, народности у Маћедонији и осталом српском царству разликује Србе и Грке и ставља их као различите народности једну поред друге. Бугари се не помињу а народност „Македонци“ била је непозната, јер није ни постојала, као што ни данас не постоји.

Кроз законик не говори само Цар Душан, но цела законодавна скупштина, сва интелигенција ондашњег доба.

Све задужбине и манастире по Старој Србији и Маћедонији подигли су српски владоци. Нигде у тим крајевима не може се наћи ни једна задужбина бугарских владара, нити су се одржале какве песме и списи о њима као да нису ни постајали. Манастир Св. Јована Претече, код Сереза подигао је цар Душан Силни а Бугари га на врло смешан начин присвајају као задужбину њиховог владара, као што су то покушавали да учине и са другим задужбинама, по којима су ревносно брисали и уништавали све што је кроз векове означавало српско порекло.

Тело Краља Милутина и данас лежи у његовој задужбини у Софији, која је била српско насеље.

Ни сама Охридска патријаршија, није основана од стране Бугарске, но од стране

Србијанца Шишмана, вође Брсјака, који су Срби.

Зар није смешно да Бугари оснивају у својој земљи две патријаршије. Бугари имају своју стару патријаршију основану у вароши Дрстеру (Силистрија), па зашто ће онда истоме народу да оснива још једну патријаршију у Охриду!?!

Неке византиске писце, и повеље, који српске земље помињу — као „западну Бугарску“, или „бугарским“ земљама, треба разумети према ондашњим приликама само у политичком а никако у етнографском смислу — значењу.

Изнето, кратак је опис давно проверених историјских доказа, које су писали и признали најчувенији ауторитети — историчари. Историја је за масу сухопарна. Она је неумитни судија, и она се не може мењати по жељи и вољи појединаца и необавештене масе и њени докази остају не промењени, онакви какви су били.

Према томе, укратко изнесох стање до 14. века, у коме пропаде Бугарска, пре Косовске битке и паде под господарство Турака, из кога се никада неби истргла својом снагом, ... али о томе није ми намера да у детаљу овде пишем.

Преко 100 година, ломили су османлијски завојевачи — Турци, своје оштре димишћије док су с тешком муком успели да покоре Србе и допру до Дунава.

Па када ствари стоје овако, како изнесох, намеће се питање: зашто се данас тако често помиње Маћедонија, *када се у сгарини*

врло ретко спомињала, и од куда је она данас добила у обичним појмовима масе, тако проширене границе те обухвата земље вековне Старе Србије, која се више и не помиње, а када се помене, сада означава земље пред-ратне Краљевине Србије.

Одакле је и зашто убачено то име?

Одговор је кратак: из Бугарске, а то се подржава од свију непријатеља Српства, с поља и *изнуштра*, што је врло појмљиво. Македонија се данас тако много помиње да то прелази не у наивно неразумевање, него у недозвољеност — у злочин према Српству, за то у кратко потсетих на старо доба, које јасно означава шта је Македонија и ко је њу населио још пре више од 1300 година, а мало доцније бацићу поглед на прошли 19. век, до ових дана, те ће необавештени читаоци јасније видети прави узрок бугарске похлепности и њиховог вечитог безправног и размаженог парадирања са „Македонијаша“ и са некаквим измишљеним засебним народом „Македонцише“, које историја не познаје, а када помиње насеље Македоније, — треба их сматрати као Ужичане, Тимочане, Шумадинце, Браничевце, Врањанце, Сремце, Банаћане, Црногорце, Бачване и т. д.

С тога име Македонија, или Македонци, не треба да помене ни један свесан и обавештен Србин, Хрват и Словенац, јер данашње најјужније границе Србије из 1912. године, само на извесним местима мало залазе у северну Македонију, од линије јужно од Демир-Капије до које допиру праве границе Старе Србије, на југу, а не достижу до правих гра-

ница Старе Србије на *исшоку*, где јој границе запиру све до реке Искра, што не треба заборавити у ово доба, када се тако много парадира са: „Македонците“ и „Жалната Македонијата“, која никада није била насељена Бугарима но само Србима и Грцима, док су мањине пра-старих насељеника биле врло незнатне, те их историја не помиње као народност, па је врло смешно данас помињати некакве Македонце као засебан народ, исто као када би се толики познати српски владоци, који су у тим крајевима кроз векове владали над својим — српским народом, назвали владоцима некаквог „македонског“ народа! Та зар је српски Краљевић Марко, кога цела „Македонија“ у предањима помиње и пева, — био краљ некаквог „македонског“, а не српског народа?!?

Сматрам за непотребно да о Македонији, понављам *дешале* историских доказа, које су раније изнели многи стручњаци у својим научним делима, поткрепљујући своје доказе стварношћу, а не измишљотинама, као што су то чинили бугарски писци, који својим шовинизмом постају врло смешни а и жалосни са извртањем историских догађаја!

Књиге о Македонији и Старој Србији од 1860. године, па до Светскога Рата, које су писали разни писци, већином су уништене те су постале реткост за народну масу, а нарочито за Србе преко Дунава, Саве и Дрине, која маса (што је врло појмљиво), врло слабо познаје историју свога народа, старијег па и најновијег доба. (Скоро ми је један Србин са

тврдоглавим убеђењем причао, како он зна, да је Карађорђе — обешен!

Ако су књиге и описи од разних писаца, н. пр. Милоша Милојевића, Руварца, Срећковића, Гопчевића, С. Новаковића, С. Протића, Ковачевића, Љ. Стојановића, Иванића, Веселиновића, М. Степановића итд. — уништене, или због своје растурености по разним часописима, сада постале неприступачне народној маси, позната ми је поратна књига: „Македонија“, од поштованог професора, Г. Тихомира Р. Ђорђевића, (штампана 1920. г.) коју треба да прочита ко жели детаљније да упозна историју Македоније, коју су Турци концем XIV. и почетком XV. века, оштели од Срба а не од Бугара, који на њу данас бацају тако грамзљиве погледе, старајући се свима средствима да томе кроз векове нападеном јужном делу Србије омету мирни културни напредак у сваком погледу.

С тога, дајем у што краћем обиму најпотребнији опис, молећи читаоце, да опширније и стручније описе по потреби потраже у делима поменутих стручних писаца и признатих ауторитета.

Бацимо поглед на *Маричку бишку*, — врло важан догађај, јер су се од тада Турци учврстили у Европи, — која се догодила 26. септембра 1371. године на реци Марици, источно од данашње Мустафа-Паша-Паланке, код места Черномен (на карти: Чирмен, или негде Чернемен), — где је српска војска претрпела пораз у борби са Турцима.

У тој битки, погинула су два српска вла-

дара: Краљ Вукашин (отац Краљевића Марка) и његов брат деспот Угљеша.

За време Душаново, беше Вукашин, виђени властелин, (н. пр. као велики жупан) под чијом су управом биле земље око Прилепа. Син Душанов, цар Урош, наименова га — деспотом. Но пошто не беше више Душанове чврсте руке, то се сујетни Вукашин не задовољи деспотским звањем, но оствари раније прикривану стару жељу, да понесе владалачку круну, па се поред живог цара прогласи за краља у Прилепу (1366. године), и под своју власт стави велики део царства.

У његовој држави били су главни градови: Призрен, Прилеп и Битољ.

После његове погибије на Марици, није била прекраћена српска владавина. Краљевски престо у Прилепу припаде његовом најстаријем сину краљу Марку (Краљевић Марко), који владаше краљевством самостално, плаћајући Турцима данак а даваше им и помоћ у војсци.

Југо-источно од државе Маркове, у области између Солуна, Сереза и Дојранског Језера била је држава Богданова (Љутица Богдан); северно и источно око Струмице, Штипа, Кратова, Куманова и Велбужда (данашњи Ђустендил у Бугарској), владао је одметник и рођак цара Уроша, деспот Константин Дејановић, (и његов брат Јован Драгаш † 1378), по чијем се имену до XVI. века називаше данашњи Ђустендил (по турском називу) — Константинова Бања.

Северно од Марка, владаше Вук Бранковић, земљама од Звечана (Косов. Митро-

вица) преко Косова, до Скопља. Вук је морао уступити Скопље султану Бајазиту при крају 1391. године, који у њему тада насели Турке, и од тада Скопље постаје главни турски војнички центар за њихова освајања ка северу, као што је раније било центар српски, када су Срби освајали Македонију од Византије.

После пропадања и цепања Душановог царства у Урошево доба, било је поред ових, још и ситнијих одметнутих господара, на југу и истоку као и на северу и западу, а ниједан од њих не помиње се *као Бугарин*, но само *као Србин*, што значи да ни тада није било Бугара у тим земљама но Срба и Грка. Усијане главе бугарских шовиниста пронађоше у тим земљама Бугаре, тек у XIX. веку докле Бугарска још није ни постојала као држава.

Као краљ Марко, тако и Богдан и деспот Дејановић, владаху и даље својим земљама и после битке на Марици 1371. године, али су и они плаћали Турцима данак и давали по потреби одређени број војника.

Маркову и Дејановићеву државу, Турци су приграбили тек после њихове смрти. Обојица су погинули 6. октобра 1394. године, као турски вазали, у боју на Ровинама (по свој прилици близу данашњег Михаиловца, округ Краински), противу влашког војводе Мирче. Стари записи говоре, да је у очи дана погибије краљ Марко казао: „да Бог да Хришћани победили па ма ја први погинуо!“ Бог му је жељу испунио.

За Краљевића Марка, као најпопуларнијег српског јунака зна целокупно Српство.

Нема ни српског детета коме је непознато име: *Краљевић Марко*.

Ето тога српског краља, и племенитог јунака, присвајају Бугари! О томе је већ много писано, па ћу с тога поменути шта се мени десило у рату са Бугарима, у јулу 1913. године што, такође, обележава бугарску уображеност (грандоманију), а има везе са Краљевићем Марком и Македонијом:

После закљученог примирје између Србије и Бугарске 18. јула 1913. год., био сам председник српске војне комисије за одређивање демаркационе линије на фронту старе границе између Србије и Бугарске, код Дешчаног Кладенца, (према Трну). Са бугарске стране био је председник потпуковник г. Сапунаров. Чланови комисије били су: један бугарски капетан и један резервни потпоручник, млад човек од највише 25 година (мислим по занимању инжењер).

При састанку комисије у међусобном представљању, одмах ми је пао у очи тај млади Бугарин са његовом разметљивошћу. Много је причао и неспретно, нарочито подвлачио, да је синовац бугарског министра (мислим Генадијева); да је свршавао велике школе и изучио високе науке.

Док су друга два бугарска официра били обазриви и ограничили се само на најпотребније разговоре, дотле је тај потпоручник престано причао не обазирјући се према војничком реду да ту има старијих од њега. Хвалио је бугарску војску; дотицао се некакве велике неправде учињене Бугарској, и у опште понашао се као што то чине уображени

и охоли људи. Згледао сам се са својим официрима, члановима комисије, који су из мога погледа разумели да ћу умети ућуткати наметљивост брбљивог Бугарина.

Обратих се бугарском потпуковнику молбом да отпочнемо рад и изјавих своје и својих официра задовољство што се налазимо са њима у друштву, а нарочито што увиђамо да имамо посла са интелигентним људима, међу којима се налази и г. потпоручник, који је од тако високог порекла, те ћемо одређени нам посао у толико лакше свршити (раније две комисије нису могле ништа завршити). За тим појахасмо своје коње и кренусмо на рад; али сам приметио да хвалисави млади Бугарин, погрешно схвата моју учтивост, јер је постајао све досаднији, водећи свуда прву реч, док су његови старији другови били доста повучени и обазриви.

После извесног времена запита ме бугарски потпоручник: одакле сам родом.

— Из Београда, одговорих.

— Јесте ли од високе фамилије? запита Бугарин.

— Јесам, одговорих кратко.

— Од које сте фамилије? продужи питати Бугарин, посматрајући ме са извесним достојанством, а нарочито је често загледао у моје руке и грубе широке ратне чизме, док се он удесио као да је пошао у шетњу, ради забаве.

Вама се сигурно допадају моје чизме, те их много посматрате? Имам још два пара, али су и оне скоро пропале у овој тронедељној киши, јер сам једнако био у води. Кан-

целарију нисам одавно видео. Ако продужимо рат, Бог зна, да ли ћу је кад год и видети! — одговорих Бугарину због његовог приметног фиксирања, нашта се присутни, Бугари и Срби, насмејаше, јер нико од присутних не беше тако лепо одевен као млади Бугарин, који осети да се нико не смеје због мојих чизама, но због његове нагизданости.

— Имате ли много родбине? Рекосте да сте од стари голем род, — после краће паузе запита ме млади Бугарин.

— Моји су стари били блиски рођаци са Милошем Обилићем, а били су у крвној вези и са Краљевићем Марком, — немарно одговорих Бугарину, додајући да ћемо се после разговарати кад свршимо званична посла, а затим се обратих у даљем разговору потпуковнику, продужујући одређивање демаркационе линије.

Ово у место да уразуми тога младића, он се ускоро још више ражести у истицању његовог високог порекла и праведне бугарске ствари на „жална болгарска Македонијата“, коју „грабнат Србијата“.

Видећи пред собом бојажљивог и млаког потпуковника, који и не покушава да обузда младог потпоручника, реших се да то ја учиним те замолих потпуковника да ми дозволи да се обратим г. потпоручнику са неколико званичних речи, па се одмах окретох потпоручнику речима: — Молим вас, г. потпоручниче, примите на знање ово: ако и даље истрчавате да мимо нашег старијег водите овде прву реч и продужите да за време званичног рада мешате политичке разговоре о жалној

болгарској Македонији, тоном којим то већ непрекидно чините, одмах ћу бити принуђен да прекинем даљи рад. Да то не бих учинио, забрањујем вам разговоре који немају везе са нашим званичним послом, за који смо се и састали. Када тај посао свршимо, стојим вам на расположењу, да се поразговарамо о чему год хоћете *па и о српској Македонији*, коју врло добро — лично познајем. Дотле вршимо своју дужност као војници.

Бугарски потпуковник нађе се „у небраном грожђу“, те ми одговори отприлике:

— Арно, арно, г. капитан, така ште работаме!, — те мало куражније и значајније погледа у младог потпоручника, и продужи са мном рад. Ускоро наиђосмо на један бугарски вод војника, који се не надаше да ће изненада наићи на комисију те помераше своју ранију ратну линију знатно напред, на штету нашу.

Наравно, да сам се у галопу створио са својим коњаницима у сред бугарског вода и запрепашћеном бугарском официру заповедих да стане, што је он с места учинио. У томе дојури и потпуковник Сапунаров, са својом пратњом, те одмах стаде да ми разлаже да је то на сваки начин некаква смена која је залутала тражећи место где има да смени ранију стражу.

Одговорих му да разумем у чему је ствар. Окретох се командиру вода и наредих му, да се одмах удали са тога земљишта и да се више не шали главом да после примирја користи прилику, да се на подлачки начин као тада помера тамо, где није могао да опстане

ни један Бугарин пред убитачном ватром српских топова са Тумбе, што ја тачно знам и тврдим, јер сам командир батерије, па ту ни сам имао потребе да бацим ни један топовски метак.

Бугарин прикупи људе и оде уз брдо а ми даље продужисмо ћутећи. За чудо, заћута и синовац бугарског министра! При свршетку рада стигосмо у српско село Преслап, које су држале бугарске трупе због његовог незгодног положаја за одбрану.

Ту изађе на рапорт потпуковнику један бугарски командир чете, резервни поручник, који је био трештен пијан. Колико је год био пијан, толико је при рапорту и викао, управо — драо се!

Скромни потпуковник Сапунаров, поцрвене од љутине, али немаде куд: шта је, ту је, а добро је уочио да све видимо.

Нареди му потпуковник да ми се јави као српском председнику комисије. Поручник приђе па се издра колико га грло носи, рапортирајући ми које је „роте“ командир и из кога „полка“. Поздравио сам се с њим, но када је поручник продужио да се хвалише и даље да виче, замолио сам га да се не дере, јер нико од нас није глув, и да се од мене измакне мало даље, јер ми је непријатно да подносим задах ракије, која је из њега баздила. О тој пијаници имао сам извешће и раније, да је вршио ужасан терор над неколико бедних баба и старца, заосталих у селу Преслапу и да је велику материјалну штету селу учинио, па ми је добро дошла та прилика

да му се колико толико наплатим, бар на овај начин.

Мало за тим, Бугари се постараше да ту пијандуру некако са свим уклоне, те га више никако не видех. Потпуковник ми напомену, као у знак некаквог извинења, да је тај пијани поручник раније био бугарски „комитација“.

— Познао сам да је то ваш комитација, — одговорих потпуковнику, чија ми је изјава добро дошла.

— Зар га ви познајете? — запита изненађено потпуковник.

— Чим сам видео његову чупаву главу, са дугом неуређеном косом и брадом, одмах сам знао да је био ваш „комитација“, јер су такви појурили да под маском ослобођења Македоније, изврше грозан терор над српским народом, па сам имао прилике да многе тако чупаве главе видим мртве по македонским врлетима, побијене од људи које сам лично водио противу ваших комитација! — одговорих потпуковнику који ћуташе.

По свршеном послу прихватисмо се јелом, које нам хитри ордонанси коњаници (Мачвани) повадише из бисага. Понудисмо и Бугаре, који у мало не остадоше гладни поред њиховог пијаног поручника, који становаше у истом селу Преслапу.

За време ручка, рекох младом бугарском потпоручнику да можемо сада разговарати читав сат.

— Да нисте родом из Македоније? — запита ме Бугарин, примећујући да добро говорим дијалектом Јужне Србије.

— Рекох вам да сам из Београда.

— Ама, поменуште нешто „крал“ Марка, — одговори Бугарин.

— Поменух да ми је рођак, али то не мора да значи да сам родом из Македоније.

— Моја је мајка родом из Прилепа, из града „крал“ Марка, у коме само Бугари живе, — отпоче Бугарин своју стару песму, коју сам очекивао.

— Ако је ваша мајка родом из Прилепа, по старини, онда је она *Сркиња*, јер у Прилепу никада нису живели Бугари, сем као дошљаци, — одговорих брзоплетом Бугарину, који је, вероватно и данас жив.

— „Сичките је Болгарско дури по за Оридското. Болгарски царот Самуило силен беше“ Он је живео пре Марка, а после беше Марко цар на Прилеп — „на Македонијата“, — одговори Бугарин.

— Који Марко? — запитах Бугарина.

— „Крал“ Марко, от Прилеп!

— Па шта је краљ Марко, Бугарин или Србин? — смешећи се, запитах бугарског официра.

— Болгарин! — одлучно одговори потпоручник.

— То је лаж, исто толика као када би ја сада тврдио да су бугарски хан Крум, или цар Симеон, били Срби! — још одлучније одговорих Бугарину.

— И Крум и Марко били су исто: — „Болгари“, и Прилеп је „болгарски“ и ми ћемо га кад, тад, узети! — дрско одговори Бугарин.

— Па ви сте били и сада пошли да уз-

мете Прилеп и „всичката блгарската хора“, па вам, ми Срби, разбисмо нос и главу на Брегалници и свуда, као и овде где ево већ више од три недеље кидишете да заузмете „Тумбу“, (важан положај код Дешчаног Кладенца), па вас искасаписмо, расхладисмо и научисмо памети, и то, знате ли ко?... Поглавито војници из нашег пиротског округа, које сте ви сматрали и сматрате за Бугаре исто као што и једнога српског краља и најчувенијег јунака, Краљевића Марка, називате Бугарином, јер ви немате својих племенитих и тако чувених јунака, па их на смешан начин отимате од Срба а то чине и ваши интелегентни људи, присвајајући уз многе чисте српске јунаке и Македонију, која је српска била и остала, као год што је српска и Морава, за коју једнако помињете: „блгарско је до Моравата“. Таква глупа тврђења, недостојна су људи, који мисле да спадају у интелегенцију! — одмереним и сигурним гласом одговорих Бугарину, чувајући се да не падам у ватру.

— „Всичките ште земат Блгаријата“, како је некад било, опет ће тако да буде! — пркосно одговори потпоручник, очигледно незнајући шта да ми одговори.

— Изволте! али на крају, крајева, правда и истина мора да победи. Тешко Бугарској, ако се њени синови не оставе шовинизма и усијаних глава. Не заборавите да Срби и остали културни свет знају, да су праве границе Бугарске Дунав—Балкан, Искар—Црно Море; даље не! — одговорих Бугарину и ди-

гох се, јер беше време да се вратимо на своје положаје, где су нас наши очекивали.

Ускоро растадосмо се од Бугара уз пријатељске узајамне поздраве.

ПОСЛЕ ПРОПАСТИ БУГАРСКЕ И СРБИЈЕ ДО 1876. ГОДИНЕ.

После пропасти Бугарске у XIV. (данашња Јужна Бугарска пропала је пре Косовске битке, а северна 1393 године) и Србије у XV. веку (1459 године), завлада Турчин земљама у којима су живели Бугари и Срби већ 7—8 векова.

После пропасти, Бугари се кроз векове не помакоше. Постадоше најбоља турска раја и одоше потпуно у заборав. Када је по наредби руске царице Катарине II. изашао 1787. године, упоредни речник од неких 200 језика, (међу којима и 12 словенских, у којима српски језик заузимаше пето место), док бугарског језика ту не беше.

Докле се Бугари кроз векове сами не помакоше, но ишчезаваху под тешким ропским покривачем заборава, дотле се Срби стално јаче или слабије дизаше за ослобођење, а ни у једноме веку не испустише потпуно из својих руку оружје, но стално војеваху за изгубљеном слободом, која се нарочито у српским планинама, никада није гасила.

Упоредо са звуком оружја ускока, по

српским планинама, одјекиваше кроз српске дубраве глас чудотворних гусала и јуначке песме српских народних гуслара.

Узалуд се Турци напрезаху да угасе жар слободе, који невиђено тињаше по многобројним српским планинама и задужбинама српских владалаца, из којих, неписмени и једва писмени ускоци и „црни“ калуђери, чуваху своју народност за време дугог робовања, боље, но што су доцније у слободи чинили, па и данас што чине, извесни синови нападеног народа, (хвала Богу, таквих је мало), којима је слобода пружила разне школе за напредак у просветном и опште привредно-културном пољу.

Бесноме Синан-паши, (нажалост, пореклом Србин, рођен у близини Призрена), сметаше мртво тело оснивача српске просвете Св. Саве, коме на поклоњење долазише Срби, из најудаљенијих крајева данашње Јужне Србије, као што су ишли, тада и доцније и у Дечане, да се поклоне ковчегу српскога краља Стевана Дечанског.

Синан-паша, диже ковчег Св. Саве из манастира Милешева, (где је лежао пуних 357. год.) и спали га на Врачару код Београда 27. априла 1594. године, да би Србе — царску рају — умирио и својим варварским поступком учинио, да „раја“ заборави своју народност; што су чинили и други, ранији и доцнији његови следбеници утркујући се: ко ће веће цакости да учини у сатирању српскога народа од Сереза до Дунава.

Све то, не угаси свест српског народа. На против, потајно га јачаше да без обзира

на жртве истраје у борби за изгубљеном слободом.

Најзад, после мањих и знатнијих буна у XVI, XVII и XVIII. веку, које Турци крваво угушише, а многе ухваћене устанике живе набише на коље (као заклано прасе или јагње), да би таквом ужасном смрћу заплашили Србе — царску рају, — но ипак се народ диже на оружје у Шумадији, под вођством славног *Кара-Ђорђа*, одмах у почетку XIX века — 1804. год. 4. фебруара.

Тек после деветогодишње војне, с великим напорима Турци успеше да сломију отпор Срба, 1813. године; па и то за кратко време. Већ после *годину и по дана*, — на Цвети 1815. год., — понова устају Срби на оружје под вођством *Милоша Обреновића*.

Од тада се слобода српског народа није гасила (рат 1914. год. није прекинут 1915. него 1918. године), но на против: проширила се и донела садашњост.

Крваву и мучну борбу Срба из Шумадије, помагали су Срби са свих страна па и из најудаљенијих крајева данашње Јужне Србије и Мађедоније, учешћем у многим борбама, а за тим у културном раду при стварању и снажењу младе кнежевине Србије.

За све то време, као и раније, Бугари су спавали мртвим, ропским сном. Из тога гробног сна продрма их Русија, када је у рату са Турском 1829. године, руска војска прешла Дунав и Балкан, и дошла у непосредну везу са Бугарима; но у томе рату Руси нису имали никакву знатнију помоћ и корист од Бугара, као гомиле бесвесних робова, јер они

„нису више постојали као нација“, као што им то каже и сам бугарски историк, руски професор Дринов, родом Бугарин.

Српски кнез Милош Обреновић, чинио је корисне услуге и вешто помагао операције руске војске по садашњој Бугарској у неуспешном рату 1828. и успешном 1829. године. У руском главном штабу беху два његова изасланика, који донеше ђенералу *Дибиху* богато украшену сабљу, као поклон Српског Народа, са нарочитим писмом кнежевим, који руског ђенерала поздрављаше називом „*Забалкански*“.

У томе успешном рату руске предстраже стигле су до *Лиле-Бургаса* и *Чорлуа*, а главни руски штаб беше у Једрену, када султан затражи мир, који се закључи у Једрену, али Бугари остадоше и даље у ропству.

Сви ранији и тадањи покушаји, по неког свесног Бугарина, да своје сународнике покрену из зачмалости и заинтересују на рад за њихову народну ствар, остали су без успеха, јер су Бугари били у тако страшном стању да су потпуно заборавили своју народност, што им је казао и њихов калуђер *Пајсије*, који је 1762. године, написао некритичну историју о бугарском народу у којој горко прекорева Бугаре, *што се сшиде да се назову Бугарима, што презиру своје обичаје а примају шуђе* (поглавито грчке), *што нико не зна читати и писати бугарски, но уче грчки*, и т. д.

Тај бугарски писац, остао је незапажен међу Бугарима. Његово писање запажено је у Русији почетком XIX века. Пајсијево писање

о некаквим Бугарима, ван границе Бугарске — у Маћедонији (Оридски Бугари), нема никакву историску вредност, што је у своје време доказао познати и признати историк и академик, Стојан Новаковић, као одговор бугарском писцу Офејкову (секретар бугарског егзархата Шопов. Види „Ст. Србија и Маћедонија“ од Спиридона Гопчевића, стр. 302), који се позивао на писање Пајсијево, као што су то непроверено чинили и други бугарски писци.

У Русији су живели неколико богатих људи, по народности Бугари. Њих покрете *Ђорђе Ванелин*, (по народности Рутен,) који издаде (1829. год.) на руском језику књигу: „Стари и данашњи Бугари и њихови политички и верозакони односи на спрам Руса“. Два богата Бугарина (из Одесе), покренута од добродушног *Ванелина*, подигоше 1834. године, из сопствених средстава прву бугарску школу у Габрову, а другу 1835. године, у Свиштову.

Ово покрете остале Бугаре на страни, те скупљањем прилога од Руса, Бугара, Румуна и Срба, почеше отварати школе по Бугарској (северној и јужној), тако да их у току 10 година беше око 50 у Бугарској а 4 у Маћедонији.

Књиге за прве две школе штампане су бесплатно у српској државној штампарији. До 1878. године, српске владе помагале су Бугаре, и у свакој прилици биле су наклоњене да им пруже помоћ из чистих побуда као млађој сиромашној браћи. Многи је Бугарин нашао братског гостопримства и бес-

платне науке у Србији, да јој се доцније одужи неблагодарношћу.

Некакав Бугарин *Прванов*, чим се вратио из Србије, где се о трошку српске владе школовао, одмах је израдио буквар намењен за Македонију, са бугарским словима и речима! Некакав други Бугарин, жалосни познавалац Старе Србије, Јоаким *Грујев*, писао је седамдесетих година, да се *Призрен* од старине налази у Бугарској земљи!

Претерана маштања Ванелинова, о некаквом великом бугарском народу у Бугарској, прихватили су Бугари са познатом њиховом урођеном грамзљивошћу, позивајући се и на самога оца српске књижевности Вука Караџића, који је пре Ванелина писао 1822 године, и први упознао научни свет са основама бугарског језика. Али, честити бесмртни Вук, није знао бугарски језик, те је податке о томе бележио у *Бечу*, по казивању некаквог „Бугарина“ родом из краја (око Разлога) у коме се не говори ни српски ни бугарски, но као прелаз од српског на бугарски, мешавином једног и другог језика, те се и сам Вук извињава и ограђује због слабог познавања бугарског језика, остављајући другима који тај језик боље познају, да то исправе и сумњиво отклоне а сам примећује, да су неке песме саопштене му из истог извора, *побугарене српске народне песме*.

Због непознавања бугарског језика и данас необавештена маса која припада другим крајевима, пада у велику заблуду, те стари српски језик (разне дијалекте, који имају један и исти тип), којим говори велики

део Јужне Србије, незналачки сматрају (мисле), да се из српског меша са бугарским, што је са свим погрешно и неумесно.

Оне, који незнају, а на Југ долазе из других крајева простране државе, као и народну масу треба обавестити, да је између бугарског језика и старо-српског (разних дијалеката српског Југа) велика разлика. Треба знати, да су Бугари тек кроз школу (учитеље, свештенике и разне агенте) отворили пропагандом и терором читав рат по садањој Јужној Србији, противу српских слова: „*ћ*“ и „*џ*“, јер их Бугари немају, но у место „*ћ*“ изговарају старословенско „*шт*“, а место „*џ*“ „*жд*“

Н. пр.	српски	бугарски
	ноћ	ношт
	свећа	свешта
	ћерка	д'штерја
	кућа	к'шта
	веће	вежде
	туђ	чуждиј
	грађанин	гражданин
	међу	между и т.д.

Изнећу само још један пример, (а исти су многобројни), да се запазе велике разлике и то у називима рођака, што сматрам да је врло важно.

Нигде кроз стотине села Јужне Србије, у којима сам се лично бавио и живео, нисам чуо да ко назива тетку (материну сестру) „делја“ (или „деља“) и девојче, „чупа“, како то Бугари означавају; или боље рећи, да Бугари и немају у своме речнику ближе обележавање својих рођака сем обичних: башта

(отац) мама или мамката (мајка), муж и булка (жена).

Међутим, по целој „жалната Македонијата“, рођаци се обележавају са свим слично као и у Србији: стрико, стрина, тетин, тетина, нећак, ћерка, снаха, свекрва, јетрва, злва (заова), кум, кумашинка, шуре, девер, сват, таст, тасбина, рођак, рођаци, пријатељ, *побрашим* и т. д.

Свега тога нема код Бугара; за побратимство они незнају. Бугари немају ни сопствену реч којом се означава: *захвалнош*. Та реч код њих и не постоји (Руси и Срби јасно су то осетили). Да би је имали у своме речнику, узели су од Француза: *merci* (хвала) и т. д. и т. д.

О различности језика расправљали су и изнели научне доказе признати стручњаци, као што је Стојан Новаковић и други. Ово што наведох, чиним (као нестручњак, а лично говорим дијалектима Јужне Србије, тако да су мештани сматрали да сам рођен у Јужној Србији), ради обавештења народне масе, којима су неприступачне те раније штампане расправе признатих научењака, па с тога треба о томе народ обавештавати. Још пре 18 година лично сам се уверио о овоме: када ми је говорио Бугарин својим језиком, врло сам га тешко могао разумети, а по некад готово ништа; а све мештане Јужне Србије, међу којима сам се кретао, (од Велеса до Кичева и од Куманова преко Скопља до Прилепа) потпуно сам разумевао, као што и они разуму Србе из Крагујевца, Београда, Ниша и т. д. За тај чисто српски језик кажу: говори наш језик

по књигу, или, говори књишки, (што значи — књижевни). Бугарски језик разуму још мање но што сам га ја разумевао; а по народним обичајима одмах увиђају велику разлику између Бугара и себе — Срба, тако уочљиво да о томе не вреди ни говорити, а још мање се позивати на *славу* и *преславу*, коју народ свуда одржава. За славу и преславу Бугарин нема ни појма, јер је никада није ни имао, али увиђајући у *слави* велику опасност због познате неоспорне истине: „*где је слава шу је Србин*“, то је противу тога чисто српског обележја вршио дивљачка насиља, да би славу уништио; али без успеха, јер на југу сви Хришћани имају дан славе, наравно, сем малог броја Цинцара и Куцовлаха.

Па где су онда ти *македонски „Бугари?“* са којима се Бугари и данас размеђу, и ако је то питање разјашњено и скинуто с дневног реда још 1913. године.

Но, да се вратим на бугарске писце који нису ни видели „Македонце“ — код њихове куће у њиховом селу, као ни Нишлије, Ужичане, Београђане и т. д.

Следбеник Ванелинов, *Ђорђе Раковски*, отишао је још даље у својим фантастичним закључцима, те је Бугаре стављао чак за претке европских народа (!) а то су учени словенофили у Русији повлађивали, па је долазило и дотле, да су у *Русији* сматрали да бугарски елементи допиру чак до Колубаре и до Ибра!

Као Раковски, у истоме духу, у корист Бугара писао је и *Стефан Верковић*, (некакав Бошњак, који је раније био фратор па прешао у православље). Он је скупљао по Старој

Србији и Македонији, српске народне песме, и издао их је као бугарске (1861 г.); наравно, пошто су претходно побугарене. (Штампане су бесплатно у Србији. Види стр. 243 Стара Србија и Македонија од С. Гопчевића).

Ово не треба никога да изненађује, јер су Бугари чинили и друга још чуднија присвајања. У њиховим школским књигама налази се да су Александар Велики и Аристотело били Бугари, јер су рођени у Македонији. Такође и Константин Велики, јер је рођен у „бугарском“ (!) граду Нишу. То исто Ђирило и Методије, јер су рођени у Солуну. Сем тих знаменитих људи старога века, приграбили су за своје многе грчке и српске чувене јунаке из новијег доба, устанка у XIX веку (види „Македонија“, од Тих. Ђорђевића, стр. 104).

Сем поменутих, писали су у бугарску корист још многи бугарски и руски писци, али су њихова изношења оповргнута од признатих ауторитета и научењака светскога гласа.

Дакле, још од 1834. године, Бугарима пада грамзљиви поглед на Македонију, а тада њени становници нису имали ни појма да их неко обележава именом: Бугарин. Тада се знало (као и данас) да у Македонији живе у маси Срби и Турци а по варошима и Грци. За Бугаре су слушали да живе тамо негде преко Родопских планина ка Црном Мору, у земљи, коју су звали Бугарија или Румелија.

Повлађивање и наклоност Руса према Бугарима, разнела се из Русије по целој свету и од мирних робова доцније створила уображеност Бугара, која се оличава у њиховим поступцима као и у речима: „*сјединенијешо прави*

силаша.“ Но и поред руске наклоности ипак до 1870. године, бугарска пропаганда кретала се по Ст. Србији и Македонији у ограниченој мери, јер у њима беше 100 српских школа (70 школа подигнуто је за владе кнеза Михаила, а 30., под првим Ристићевим намесништвом, а поред тога било је нешто школа које је народ тајно сам отварао), па поред њих није било лако постићи паклени смер Бугара, којима су Руси давали обилату помоћ у новцу, књигама, разним црквеним потребама, и још снажно помагали бугарску ствар код турске владе и разних паша-гувернера појединих вилајета (области), јер им се чинило, да ће таквим радом најлакше постићи да на Балканском Полуострву осигурају свој престиж; да од створене велике Бугарске направе, ако не своју губернију, онда бар обавезну и захвалну државу, те да буду ближи Цариграду, (време је показало руску заблуду).

Поглавито руским заузимањем, одвоји се бугарска црква од грчке 1870. год. Султанов ферман обзнањен 12. марта 1870. год. признао је установу „*Бугарске Егзархије,*“ са седиштем у Цариграду, где је било седиште и Грчке Патријаршије.

До душе, Руси су по сили околности невољно помагали одвајање бугарске цркве од грчке и на то су пристали због раширене унијатске пропаганде, која је Бугарима нудила све и на тај начин пружала изглед да ће Бугари бити изгубљени за православље. Када бугарски прваци на челу са *Драганом Цанковом,* пређоше у унијатску веру, православна Русија препаде се, као и грчки Патријарх, те

пожурише да Бугаре задовоље, да би их сачували за православље.

Бугари се вешто користили уценама, које повећаваху према приликама, па и са вером отворише трговину, (управо лицитацију: „ко да више?“). Када су постигли циљ, онда су пазар кварили, тиме, што су се доцније враћали из унијатства опет у православље!

По установи егзархије, размилеше се бугарски свештеници по Македонији и Старој Србији, те заузеше места дотадањих грчких, који су били у народу омрзнути, поред других мана, још и поглавито због вршења службе у цркви на грчком језику, који народ није разумевао.

Може се замислити: какви се сумњиви бугарски типови тада увукоше у цркве и школе, да усреће и просвете „Македонију.“ Довољно је било да се зна изговарати: „Господи помилуј,“ „Алилуја“ и две три обичне молитве на старословенском; али за то је кандидат требао да буде само сигуран бугарски приврженик и зликовац са брадом па су услови били испуњени. Морална врлина и спрема, ту није била потребна. Напротив, требало је што више незнања и мрака, али до безумља кљукати народ да каже: „аз с'м Б'лгарин!“ Слично томе било је и са бугарским „даскалима“ и „даскалицама“, (учитељима и учитељицама), који су у знатноме броју били упућени да „просвете бугарски“ народ.

Од тада почиње по напаћеној српској земљи снажнија бугарска пропаганда на штету Срба, и то помоћу услужности турске владе (и познато подмитљивих турских високих и ситних

чиновника), која је попреко гледала на Грке, а нарочито на Србе, због њихове вековне борбе за слободу и сталнога напредовања српске кнежевине; која баш тих година, за владе кнеза Михаила, истера турску војску из Београда и других градова (6. априла 1867. године) и на бедемима београдског и других градова разви слободну и славну заставу Србије.

Под бугарску егзархију подпадале поред пет епископија у подунавској Бугарској, још и осам у Старој Србији и Македонији, од којих су пет раније подпадале под Српску Пећску Патријаршију, коју су Турци по други пут укинули 1766. године, и потчинили Грчкој Патријаршији, и тиме нанели страхан удар Српском Народу, јер га оставише без духовних поглавара који су ревносно чували и штитили свој народ. Турци су тада похапсили или прогнали из земље све српске владике.

Године 1870, егзархат постави свуда црквене општине, и даде им печате са натписом: „Блгарскаша черквена општина“.

Ускоро, бугарске владике заузеше места грчких, Бугари фаворизирани стално од Турака, још јаче отпочеше срамну пропаганду, и тек од тада преко цркве и школе, сазнаде српски народ за бугаризирање.

Због политичких догађаја, који су тада владали у Србији није се обраћала довољна пажња на успехе бугарске пропаганде. Напротив, ферман султанов од 1870 године, којим се бугарска црква одваја од грчке, поздрављен је у Београду весељем и осветлењем, и ако су чисто српски крајеви (па и блиски: Ниш,

Пирот, Ђустендил и т. д.) потпали под ново основану бугарску Егзархију.

Из најчистијих братских побуда били су у Србији заслепљени па су се радовали и свесрдно помагали сироту „браћу“, не помишљајући да тиме помажу паклене бугарске намере. Честити Београђани тада нису ни сањали да ће се после 15. година, баш њихови синови (7-ми пук) клати с Бугарима 1885 год. по улицама вароши Пирота; а још мање је тада ко могао помислити на још доцнија два крвава рата, са циљем да би се Бугари коначно дочепали господарства у Маћедонији 1913—1915—1918 године.

ПОСЛЕ СРПСКО-ТУРСКОГ РАТА 1876-78 Г.

Пре него што су Руси својом крвљу основали бугарску кнежевину (рат 1877 и 1878. год.), Србија огласи рат Турској 1876. године, да извојује своју независност и прошири ослобођење. Са свим разумљиво, Турци тада одмах затворише све српске школе по Старој Србији и Маћедонији, а на српске учитеље и свештенике дигоше праву хајку, као на зверке.

Бугарска Егзархија одмах похита да на места дивљачки терорисаних, похапшених и разјурених српских учитеља, постави своје. Ово им је било врло лако учинити, јер су Бугари тада били верна султанова раја. Српско име није се тада смело ни споменути, јер се на њега тада рогушио и најобичнији Турчин.

Ко је хтео да помене српско име, или Србију, чинио је то најобазривије — шапатом. Од тада се народ почео у јачој мери да назива: „Хришћанин“, „ђаурин“ или „каурин“, „Славјанин“, „Македонац“ или просто и најчешће — „царска раја“, али не и Бугарином, које му је име доцније насилно наметала бугарска пропаганда, нарочито преко својих „комитаџија“ или најмљених терориста.

1878 године, после успешно свршеног другог Српско-Турског рата, (примрје затекло је српске предстраже много даље од граница одређених Берлинским Конгресом), меродавни се у Србији расвестише од братских заблуда тек када сазнадоше да гроф *Игњашијев* (руски посланик на турском двору), ствара познату Сан-Стефанску велику Бугарску, која је требала да обухвати од српских земаља целу Маћедонију, велики део Ст. Србије, па и неке делове предратне Србије (Пирот — Ниш — Врање), и све т. зв. Шопске земље, (од Дунава иза Видина, па на југ до испод Самокова) у којима Срби живе.

Тадањи државници Србије, на челу са кнезом Миланом, преживели су тешке дане гледајући како се са Србијом мађијски поступа, те се њена рођена деца додељују у ропство, дотадањим робовима — Бугарима.

Када Бугари помоћу руске крви добише своју кнежевину (Александру II. цару ослободиоцу, подигнут је у Софији споменик, али је доцније ружно и срамно упрљан), постадоше још бешњи и безочнији према Србима, јер сазнадоше за испољавање и жеље народа из Македоније и Старе Србије (где рачунам и

Шопске земље), да потпадне под Србију. То је народ јасно изјавио у многобројним молбама упућеним српском кнезу Милану, разним посланицима великих сила и Берлинском Конгресу, молећи да их присаједине Србији, а да их не дају Бугарској, јер нису Бугари но чисти Срби.

Те молбе врло су значајне. Оне јасно говоре шта је по народности живаљ, кога Бугари свима средствима одрођавају од Србије, њихове праве рођене мајке,

О молбама народа из Македоније и Старе Србије (поднете од народа из нахија: Скопљанске, Тетовске, Дебарске, Кичевске, Велешке, Прилепске, Битољске, Костурске, Корчанске, Солунске, Сереске, Тиквешке, Штипске, Радовишке, Неврокопске, Мелничке, Кочанске, Кратовске, Кумановске, и т. д.), не треба ни говорити, ни овде износити из тих молби њихове срдачне изјаве да су Срби од старине, јер су они и данас то исто у пркос више годишњој бугарској пропаганди и грозном терору, чега се Бугари ни данас не остављају, но још се заносе надом да ће некога паметног уверити да на Југу постоји некаква нова и до сада непозната македонска народност, која припада Бугарима!?!

Поштеност, образованост и озбиљност човека до сада не нађоше да у то поверује, а о незнавању и неваљалцима разне врсте, нећу ни да говорим, јер увиђам да ће се њима сам народ разрачунати кад осети (као што за једну врсту неваљалаца већ осећа), где га воде и чему теже непоштени, неваљали отпадници и плаћеници (којих је било и биће, као што

и у пшеници има кукоља); али такви су малобројни. Они се могу по окрузима на прсте избројати.

Овде преписујем важнија места из неколико молби народа између реке Искра и старе границе кнежевине Србије; (молбе се налазе преписане у Браству књ. XII и XIII од Ј. Х. Васиљевића, стр. 214 и даље, и у „Ст. Србија и Македонија“ од Спиридона Гопчевића стр. 318. — 386), дакле из области које су додељене бугарској кнежевини.

Једна таква молба упућена је италијанском посланику у Београду (види стр. 300 и 301. „Ст. Србија и Македонија“ од Гопчевића). У истој народ јадикује и моли и после Берлинског Конгреса да се не одваја: „од брашког нам једнокрвног и једноверног народа српског, и не одваја земљу нашу, део Србије од своје мајке Србије“. Даље наводе: „Не могући никако претрпети ову нашу највећу несрећу, којом се из турског ропства преко наше воље и толиких молаба сада шрпамо још у веће и грђе блгарско, ми ову нашу несрећу и пропаст немамо чим, да објаснимо до једино лукавством и сплешкама небраће Бугара и ш. д.

Кад и овај очајнички глас српског народа остаде „глас вапијућег“, народ поново поднесе своју молбу кнезу Милану, са 112 општинских печата. Иста је датирана у Лом Паланци 10. јануара 1879. год, (Ст. Србија и Македонија“ од С. Гопчевића, стр. 331 и 332), и гласи:

„Пак повторително и колено приклоно молимо ми сиромаси и несретни, који то смо потпали под бугарско иго, чисти и прави.

Србини из окружје и област: Лом, Берковица, Ореово, Белградчик, Враца, Плевен и Видин, што смо заборавени, никој нема за нас, да се сети, те да ни изроби из ропство бугарско, *које што је погоре од шурско* (курзив наш) а ми сами не можемо; но молимо те светли Господару, ми от Вас не одступимо и од света њи мајка Србија, јер смо ми чисти и *прави Србини* сос мало измешани Румуни, што сведочи: *наша слава и преслава; наше коледе, лазарице, краљице, додолки, Божик, Видов-д'н* и други празници; наши песми, и оро, наш говор, дреје, одело и обуло, наш лик и све и сва наше, који то у *Бугарија не се чинаш, празнуваш и најдуваш*“.

„Сведоче наши градови: Видин, што гу је зидувала Вида, сестра на Нишу, која гу је зидувала Ниш; Лом, Ореовица, Берковица, Белградчик, и многи градови наши српски, а још повече расипани и батал; што сведоче свијати Отац Николај у Врацу, митрополија Св. Саве ни; пресвјата Богородица у Белградчик, митрополија пок. Саве ни; Св. Тројице у Лемско; Св. Аранђел у Берковачко; Св. Ђурђе у Плевенско; Св. Јован у Видинско и други српски манастири у наше сед'м окружје и области; што су ги градили *наши српски краљи и цари. Што сведоче умке, ошуд Видин помеђу у Никопол, које су биле страже између Србије и Бугарије;* од кад је Србија и Бугарија станала, где је град српски Извор и Бугарски Извор каршије; област Мрика и Орханлија и многи други стварови, које ке најдете у ова наша Србија“.

Даље, моле кнеза Милана, да их избави

од Бугара као што су их Руси избавили од Турака и у молби наводе:

...„*с'г смо опеш изгубени и удавени ош проклеши Бугари и њини чорбацији, учитељи, владици, чиновници и војеначелници, који не мучаш и губаш горе и ош Турци само што знајуш, да ми несмо Бугари него да смо Срби славу славиме и чиниме, а они чинаш курбан, ипак од њих збориме, друголико, други језик и све и свја имамо, што ће ни све изгубит за 50 до 60 година, ако не не избавише и ослободише, што пре ош њих*“. Ове последње речи треба добро запамтити. Вратићу се на њих мало доцније.

Једна молба од 22. маја 1878. год. са три стотине потписа виђених људи софијског округа (послати из Алдомироваца — код Сливнице), упућена је кнезу Милану, у којој народ после наивног вајкања и жалости што их и на поновну молбу није примио за своје поданике, наводе ово:

...„што нас, по нашој поновној жељи ниси примио за Твоје поданике, *ше су наши непријашељи и прошивници добили повода да пред Европом просипају лажне вести, као да ми Сшаро-Србијанци из санцака Софијског желимо пошпасти под ослобеђену Бугарску*“.

За тим у име 8 општина наводе: „*изјављујемо да осим Србије не признајемо другу земљу за нашу ошцабину и још једном изриком кажемо: да нас само сила може примораши под Бугарску и в њено ропство доћи, а из сопствене воље никад ни до века!*“ и т. д.

За тим долази молба кметова, старешина, свештеника и опуномоћника Радомира, Дупнице и Самокова.

За тим једна друга молба која има 36 општинских печата, 280 потписа из Софије, 450 из Радомира; 250 из Самокова и 50 из Дупнице, која у име народа до „Маркове капије“, преклиње српскога кнеза, „који их је ослободио турског ропства“, .. „да нас ослободиш ових бугарских одбора и пропаганде, те да нас сјединиш са осталом нашом браћом и мајком нам Србијом, јер од најмањег до највећег знамо, да смо од старине прави и чисти Срби и да је наша земља права и истинита Србија. Ми слави́мо славу“, и т. д.

Једна молба од 16. јула 1878. године, са више од 250 општинских печата и 600 потписа из округа: Радомирског, Софијског, Самоковског, Дупничког, Ихтиминског, Етропољског и околине, завршава се овако:

„Слави́мо славу, певамо своје српске краљеве, говоримо српски, знамо од старине да смо Срби, како можемо дакле сада да поштанемо Бугари?... Ако хоћеш да изгубиш твој народ, твој српски народ, унуку немањића, онда нас остави Бугарима, који су још гори од Турака“.

Познато је за народ из округа Трнског, Брезничког и Ђустендилског, да је подносио молбе за молбама и да је само силом потпао под Бугарску.

Вредно је да се прочитају све молбе, коме буде могуће додати напред напоменуте књиге, које су сада ретке, јер су се Бугари ревностно старали за време окупације (1915 — 1918) да

униште сваку српску књигу, а нарочито оне које су писале о Македонији. Слушао сам од једног свештеника, који је 1915. године, остао у Србији, како су Бугари тражили и распитивали за те књиге, па не заборавише да траже; „Македонијата от Гопчалијата“ („Стара Србија и Македонија“ од Спиридона Гопчевића), коју су мрзели као и остале сличне књиге.

Мислили су да ће им то нешто помоћи при уништавању једнога народа, који је по својим узорним особинама, пореклу, броју и врлинама, на много вишем ступњу но што то могу бити сународници Баја — Гање.

Преклињања српскога народа, изложена у многобројним молбама, нису коснула тврда срца и хладне, прорачунате осећаје дипломата на Берлинском Конгресу.

Али, молбе су остале, као што су остали и разни удешени фасификати поднети руском цару. Када се све то зна, онда се са чуђењем намеће питање: какве бугарске македонце траже и непрекидно проналазе Крумови потомци, тамо код Охрида, Штипа, Велеса, Прилепа, Скопља и т. д. Зар ни сада невиде колико су бедна и смешна њихова тврђења?

Не, они то не осећају. Они неће то да увиде! Мржња их заслепљује.

Све што не пише у њихову корист (па ма то била неумитна историја), они грубо и тврдоглаво од себе одбацују и безочно нападају; исто тако, као што присвајају и хвале сваку обичну, провидну фантастичност, која годи њиховим интересима и стварношћу неоснованој уображености.

Такви су они међу собом, а још гори према туђину. Али, ипак, нису сви такви. Имају и они своје трезвене синове, који искрено приступају раду. Погледајмо само на догађаје од пре 3—4 године, како су се отресали и изгрдили свога рођеног великог песника Вазова, који им у песми (мислим „Жална Блгаријо“) рече истину, као што се отресају и других њихових умних синова, који желеше да их отрезне и већ једном изведу из заблуда и уображености.

Докле ће они да се заносе некаквом великом Бугарском, без Бугара?

Да ли ће они бити кад год добри, поуздани и часни суседи?

На ова питања није тешко одговорити када се добро проучи целокупна њихова и наша историја, од почетка па до садашњости, у којој тај до сада *не кажњени* сусед, у сопственој држави и данас штити и организује зликовачке банде, које из Бугарске упадају да пљачкају, пале и свирепо убијају по нашој рођеној и крвљу откупљеној земљи, признатој за српску по историјским и међународним законима. Трезвени и увиђавани људи (наши и њихови) јасно виде да се овако више не може. Докле ће о нашем народу на Југу да води бригу други, који ни сам своју није збринуо, па је крајње време да се управљачи и помагачи „македонствујушчих“ једном отрезне, па да се искрено (ако је то могуће) и покајнички тргну. Али, ... вратимо се на 1878 годину.

Јасно у молбама изражено осећање народа из Старе Србије и Мађедоније, за присаједињење Србији, још је више разбеснело подмукле

Бугаре, те развише још јачу пропаганду. Да се Срби сатру, нису бирана средства. Бугарска пропаганда служила се почев од обичних достављања, шпијунисања и подлог денунцирања па до терора и зверских свирепства, од којих иоле хуманом човеку жмарци тело обузимају, косу дижу и крв леде!

Турци су увек били више наклоњени Бугарима, и Срби су бугарска шпијунисања и денунцирања плаћали главом, или су годинама трунули по турским тамницама у Европи и Азији а породице им пропадале.

Бугарски свештеници, учитељи, разне пришипетље и други плаћени агенти (ових је било увек много више по варошима но по селима. Тако је и данас.), проказаше Турцима велики број Срба, који се испољио одушевљењем или помагањем Србије за време њена два рата са Турском. На тај су начин Бугари уклањали истакнутије Србе, јер Турци беху немилосрдни да би угушили сваки даљи покрет Срба, који први дадоше пример за рушење турске царевине.

Но и поред тога, Срби су се држали чврсто. Прозревши намеру Бугара, велики део Срба волео је да и даље остане под грчком патријаршијом, но да подпадне под бугарску егзархију. Али у заман; бугарске владике заузеше места грчких, па се може замислити очајна борба српског народа противу бугаризирања и денунцирања.

После 1880. године, Срби понова енергично тражише да им се отворе школе, јер неће да уче у бугарским, пошто нису Бугари. Од тада већ почиње да ради разбојник татарско турске крви и од 1884. године, почиње убијање

српских учишела и свештеника, који одлучно и свесно изјавише да су бил и остали Срби.

Сваке доцније године бугарски се терор све више појачавао, тако, да се првих година овога века, размилеше по Старој Србији и Македонији многобројне гомиле организација, који отворено претише да се више *не сме чуши српско име*, јер је у Македонији, (која по њиховом знању почиње од Врање до Солуна!): „сичката хора Блгари!“ (сав народ Бугари).

Убијства, паљевине, брутална насиља, разне уцене и отворено отимање новаца и у опште имовине од Срба, били су по све дневни задаци тих „македонских спасилаца“, који су крстарили кроз све крајеве да би свирепством подупрли рад „болгарског просвештенија“ (учитеља и свештеника).

Ко је год имао куражи да се одупре бугаризирању, није му више било опстанка: или је гинуо, или се морао спасавати бегством у Србију, а тада му је заостала фамилија трпела ужасна насиља.

Још 1885. године, био је основан у Бугарској комитет за пропаганду, ради добијања аутономије „бугарских“ земаља. Од 1894. год. постиже се чвршћа веза између многобројних комитета, оснивањем „Централ. Македон. Револуционар. Комитета“ у Софији; који се за тим разграђавао по целој земљи на помоћне комитете и на две главне секције: „спољну“ и „унутрашњу“ организацију.

Првој је задата да рекламише и ради за „праведну“ бугарску ствар на страни, а другој

да „уређује“ Македонију! (На жалост, ова последња и сада пали, пљачка и убија по Јужној Србији). Још 1897. године, комитет је поделио Стару Србију и Македонију, на комитетске реоне, и за сваки поставио је реонског комитетског „војводу“. То су били (а тако је и данас) обично људи, или боље рећи нељуди, без трунке милосрђа (нпр. нешто мало бољи од садашњег им „војводе“, звера, који носи име: Јован Брле, а који је преко стотине рањених српских војника заосталих 1915. год. у војној болници у Штипу, поклао сопственом руком; а ето га и данас где се слободно шета и пијанчи обично по Ђустендилу и Џумаји у Бугарској, када није на „раду“ у нашој земљи.

Читаве гомиле нерадника, бескућника, мрачњака, неваљалаца и окорелих зликоваца, као и мањи број идеалиста, авантуриста, уображених занесењака и љубопитљивих туриста (и других плаћених и невољних најамника), појури у чете „македонствујућих“, са задатком: да шире бугарско име и да сатиру српско; у главном да се напљачкају, да шире неморал, грозна насиља и злочине, који могу бити достојни само дивљака.

Јадни српски народ, пролио је много горких суза и крви због недела бугарских зликовачких банди, од којих је пропиштао више но од Турака.

Србин се одупирао, али врло мучно, јер није имао довољно потребне заштите код власти а сам голотрби-ненаоружани народ, шта је могао да уради пред свирепим, до зуба наору-

жаним бугарским „комитацијама“? Црквени поглавари били су Бугари и Грци, а власти турске, па нигде Србину заштите. Но ипак, годинама се народ борио тражећи да се поставе Срби за поглаваре цркве, јер нису ни Бугари ни Грци, *но прави Сшари Срби*. После великих напора и одуговлачења једва се успело тек 1897. године, да за администратора Скопљанске Епископије буде постављен Србин, *Фирмилијан Дражић*.

И тај мали успех био је велики догађај за Србе у Турској а нарочито у Скопљу и околони, који беху поносни што је баш њихов крај први добио Србина за поглавара цркве. Бугари и њихови плаћеници дуго су свима средствима ометали да Србин на заузме владичанску столицу, а Турцима су била добродошла бугарска подметања па су годинама одуговлачили ту ствар, те се Фирмилијаново посвећење за митрополита скопљанског једва изврши у 1902. години.

Због тога Бугари постадоше још бешњи. Њихове комите продужише живље да тероришу и убијају Србе.

До 1904. године, народ се тој навали одупирао али, као што рекох, врло тешко, јер не беше никога да га и оружјем помогне и заштити од наоружаних (и ненаоружаних) бугарских зликоваца, којих је било свуда, па и *по варошима*. Бугарска пропаганда држала је чврсто *вароши*, преко неких потплаћених пустих „*чорбаџија*“ (газда и народних изелица), којима се патриотизам и народност налази у њиховим *незајажљивим кесама* и њиховом

личном благостању. Друго их се ништа не тиче! Они су увек безобзирни наметљивци.

На жалост, по варошима овога и данас има али много мање но што је некада било; а по селима ово је зло врло ретко и то у главном само због утицаја из вароши. Ово добро знам, а наравно, то још боље зна Тодор Александров, — (који је ту скоро давао удешени некакав „интервју“ страном дописнику и ту парадировао са некаквих 15.000 македонско-бугарских пушака из Јужне Србије!!!) — односно доспозициони фонд за „македонствујушче“. У ово доба, обичан посматралац то не може лако да примети, као и многи од оних који мисле да познају околности и прилике на Југу, и да су у томе као заинтересовани ненадмашни. Варају се!

ПОСЛЕ ПРВЕ ПОЈАВЕ СРПСКИХ ЧЕТНИКА.

Када 1904. године, бугарски терор преврши меру, плануше прве пушке из руку Срба, војводе Мицка (у Поречу) и Анђелка (у кумановској кази). Бугари, па и Турци, забезбеху се, јер су добро знали шта је пушка у рукама Срба. Јасно осетише да Србин више неће да ћути и трпи.

Сви честити домородци, Срби, који су под разним обећањима и бугарским обманама већ раније ступили у чете „македонствујушчих“, да се боре за ослобођење од Турака, увидеше да су заведени бугарским лажним

обећањима, те су наивно, нехотице, веровали и помагали чисто бугарску ствар. Као Срби, тргоше се и згрозише на бугарска недела и обмане. Многи избегаше из бугарских чета повлачећи се на свој редовни привредни рад; а други пребегаше и придружише се постојећим српским четама, или сами образоваше нове српске чете.

Један од највиђенијих заведених био је и чувени четнички војвода, Глигор Соколовић, родом из села Небрегова, код Прилепа. У 1905 години он већ има јаку своју чету, а Бугари најљућег њиховог противника. Бугари су врло добро познавали велику вредност честитог, трезвеног и јуначког Глигора, па су све могуће чинили да га придобију за себе. Нудише му и почаст и знатну суму новаца, али у залуд, јер Глигор беше велики Србин, који са својом народношћу не тргује. Убили су га преко својих плаћеника тек у лето 1909. године, дакле после прогласа Устава, којим су Турци 1908. године, по забацивању с престола Абдул Хамида, прогласили њихову жалосну: „правду и једнакост!“

Због свирепства бугарских чета над српским народом, одмете се у планину и Јован Стојковић — Бабунски, (дотадањи учитељ у Велесу), родом из села Мартовца (срез велешки), и многи други Срби, којима не беше опстанка од Бугара, а који не хтедоше мирно гледати бугарска свирепства, но стадоше на чело народа, као његови заштитници. Србија се тада озбиљније прену и јасно виде бугарске намере, као и потребу да одмах стане на браник својих права. Већ у првој четвртини

1905. године, зацикташе српске брзометке у рукама староседелаца и њихове браће из Србије, који први полетеше у помоћ своје поробљеном и напаћеном народу.

Даљи развој српске четничке акције у главним цртама описао сам 1923. године, у 5, 6 и 7-ом броју „Српског Косова“, па с тога то нећу овде понављати али напомињем, да је тада српски четник био прави, истински брат и заштитник свога народа.

Легендарно јунаштво српских четника, честитост и скромност до самоодрицања, били су на пуној висини у идеалном значењу тих речи, те народ одмах осети огромну разлику између слободне праве своје браће и небраће Бугара.

Као раније тако и 1905. године, биле су још свуда по Старој Србији и Маћедонији отворене бугарске школе са довољним бројем учитеља и учитељица, док су српске школе биле ређе, јер су учитељи и свештеници били немилосрдно гоњени и убијани. И поред најбоље воље, многи се нису могли одржати, но су били принуђени да беже у планине и да се придруже српским четама, јер су им оне била једина гаранција за безбедност и живот; или ако гину, да бар гину као јунаци — под оружјем.

Колико су Бугари имали ослонца у народу види се и по томе, што су им у 1905. години као сапунични мехури исчезавале школе из села некадашњих каза: велешке, прилепске и кичевске, које су знатним делом већ раније очистили од Бугара, Глигор и Јован Бабунски, под вођством Сретена Рајковића.

У западном делу велешке казе (среза) у званом „Азоту“, ваљда је последња била бугарска учитељица у селу Ораховом — долу, којој сам са дужном уљудношћу препоручио у октобру 1905. године, да иде тамо где има Бугара, јер у поменутом селу таквих нема. Слушао сам од сељана, да је бугарска „да-скалица“, напустила село на мене врло расрђена и ако је сама била уверена да ту по селима нигде нема Бугара. Одлазећи, поручила ми је: да ће се самном разрачунати њен заштитник, некакав бугарски „велики војвода“ Димитрије. Но да бих му уштедео труд да ме тражи, потражио сам га са својим храбрим друговима. јер сам и иначе имао с њиме обрачун због убијства српског свештеника из Ораховог-дола, Атанаса; кога он беше убио пре неколико дана, на св. Петку (14. октобар 1905. год.), на сам дан славе свештеникове, за то, што је тај дан славио.

На телу свештениковом било је преко 70 рана, остављених да потврде урођени зверски нагон бугарских комита. Срце ми се парало гледајући трагове зверства и слушајући врисак мајке и седморо нејаке деце, за изгубљеним хранитељем. Њихово је очајање било још узбудљивије, када су спазили да са четама долазим у њихово село. Камен да заплаче а камо ли човек! Сузе су ми саме текле и ако сам се старао да то не буде, јер сам био свесан да сам ту да тешим, браним и гинем а не да плачем. Али, ко би се могао од суза уздржати, када се са вриском о њега обисну сирочићи и тугом избеумљена мајка, који очекују утеху, помоћ и освету?! Стегох срце

и тргох се! Погледах око себе препланула, намучена, ветром и непогодом ишибама лица својих опробаних горских вукова — српских четника, и видех да се низ сва та поштена лица сливају сузе, док им мрки погледи севају гњевом освете а стиснуте вилице подигравају као таласи узбуркане пучине, душевног бола и гњева, а шкргут зуба одбија и стишава њихову навалу, као што се о стење разбијају таласи разљућеног мора.

Разумео сам их! Били су готови, сваки сам да удари на десет! Ипак, да су нам тада у руке пали извршиоци грознога недела стрелјали би их као људе, и не бих дозволио зверско мрцварење. Да бих стишао своје људе и самога себе, а породици и народу дао утехе и наде узвикнуо сам:

— Браћо! овако никада не раде јунаци и честити, прави борци за народну слободу. Овако се не убија ни најкрволочнији душманин. То су у стању да чине само зверови и бугарске положаре, које не боле душа за туђ народ и који немају срца и човечанских осећаја, јер су гори од зверова.

Првом приликом, осветићемо достојно ово зверство; али само у границама као људи и заштитници напаћеног свога српског народа. Казнићемо смрћу бугарске зверове и њихове намерне и плаћене помагаче и најамнике. Побихемо их као зверове, али без дивљачког мрцварења, јер Србин не може и неће да буде звер као што су то наши душмани, татарски потомци.

Бог нека прости душу нашег свештеника, који погибе за то, што је Србин! Нека нас

његова смрт поучи да и ми гинемо за свој народ са узвиком: живела Србија! као што су са тим узвиком многи до сада пали и као што је недавно са последњим узвиком: „живела Србија!“ пао и наш добри поп Цветан, из Црешњева у српскоме Поречу, кога су Бугари овако исто измрцварили, само зато што је Србин. Бог нека прости душе народних мученика! — заврших свој говор, који је приметно продирао дубоко у душе присутних сељана и неколико десетина мојих четника. Опазих да је и најсвирепији стари четник Јосиф, из Беле Цркве, (окр. Битољски. Био је више година са Бугарским четама, па се од њих одвојио заједно уз Глигора), ганут мојим говором, јер то јасно показиваше његово пребледело лице и сузне очи, што је било заборањено код тога, у бугарским четама, полуподивљалог човека, који беше огромног раста, прав као бор. Када нам се погледи сукобише, Јосиф се још више испрси, изађе корак два напред, груну се преко укрштених реденика песницом у прса па узвикну:

— Оф, господине, ће чиниме како заповедаш: ама не познаваш што још по горе може да чинат Бугарите! Све сум со моји очи гледао; две године идоф со тија кодоши. Ах, проклета, погана татарска крф! — заврши узрујани Јосиф, груну се понова песницом у прса и два, три пута одмахну главом у знак страшне његове претње шта би он чинио да нисам ту, — међу њима.

После неколико дана трагања дознадох где се налазе бугарски зликовци. Један сељак из села Оморана донесе ми писмо и саопшти

да му је то писмо предао за мене један сељак из Поменова и да је исто од бугарског војводе; а у поверењу му саопштио, да се бугарски војвода Димитрије врзма већ неколико дана ту око села Поменова.

Писмо је заиста било главом од „македонског војводе“, и почетак му беше: „Аз Димитрије геројски македонските Блгарски војвода“ и т. д. По писму видех да га шаље велики глупак, јер је у писму сам себе много величао а нас, по бугарском обичају, протачки грдио и претио. Ваљда је рачунао да ћу се од тога уплашити и побећи из реона тога „херојског македонско болгарског војводе“.

Лицем на Ђурђиц (3 новембра 1905. год.), нашао сам и са својим храбрим сарадницима напао тога „македонско-бугарског војводу“ у селу Поменову (близу друма Велес—Прилеп; између села Извора и Авди-пашиног хана). Турска војска, која је становала у оближњем селу, стигла је у зору и прекинула коначни обрачун баш у моменту, када смо из првих кућа бомбама истеривали заклоњене бугарске четнике. Пред војском морали смо се повлачити; Бугари на једну а ми на другу страну, да би се опет првом згодном приликом потражили ради коначног обрачуна оружјем.

Са својим људима повукао сам се на висове изнад села Степанца на Крнорог, па се преко њега дохватио положаја (планине) крвавог Мукоса; направио усиљени полукружни марш и заноћио над селом Габровником, у близини Ораховог-дола, да би се нашли у невољи томе селу, јер сам се надао да ће га Бугари понова напасти и попалити, из

освете, што није трпело бугарску организацију и њихову „лепу даскалицу“. (Сељани ми рекоше да је учитељица била лепа. То потврдише и сељанке изјавом: „Пустиња 'една! беше лепа!“).

Заиста, нисам се преварио. Ноћу између 5 и 6. новембра, напали су Бугари на Орахов-до, али, љути бугарски војвода, рђаво се провео, јер на бугарску жалост, у селу не беше сама голотрба раја (ненаоружани народ), но и ја бежах у селу са половином раније снаге, јер сам другу половину послао на богазе, ради сигурности од турске војске и бугарских изненађења.

НЕКОЛИКО ДАНА ЧЕТОВАЊА.

У ово поратно доба пуно негација и цинизма, у вртлогу „џазбанда“ и разних „модерних“ разузданих „дансига“, порока, уображености, размажених прохтева и разних злоупотреба за што лакшу зараду, богаћење и протурање кроз свет и живот, а све на рачун крваво стечених слобода; када се олако заборавају из блиске прошлости страшни сукоби читавих народа, *па и милион и по српских гробова*, налазим да се при помену Маћедоније, — на коју Бугари бацају тако грамзљиве погледе — треба овде да чује што-шта, из првих оружаних сукоба противу бугаризирања Јужне Србије, па ћу, с тога укратко описати ову малу, али мучну борбу између „македон-

ствујушчих“ и српских четника, и дати површну слику бар за неколико дана борби и мучног живота из првих четничких напора за ослобођење српскога Југа од свирепих бугарских чета, и припреме за велико дело — ослобођења од Турака 1912 године, које се извршило 7 година после те борбе из 1905. год.

Борба на Ораховом — долу развијала се овако:

Таман је превалила поноћ, када један од стражара доведе к мени два човека, из села Оморана. Обојица су били очевидно врло заморени од трчања да би, из личних побуда, што пре обавестили српске четнике и села да је бугарски војвода отишао са својим комитама у правцу села Мокрање, или Ораховог — дола. Јавише ми да је у први мрак пошао из близине села Поменова и да је са собом потерао и око 40 наоружаних сељана из околних села, докле још није била допрла српска пушка. Бугари су силом организовали и гонили сељане у борбу противу нас.

Помрчина је била доста јака, да се на два-три корака ништа није могло видети. Такве су ноћи најподесније за комите. Одмах упутих људе да обавесте о опасности мештане села Мокрање и Габровника, и наредих да се код нас предосторожност и страже појачају.

Једва да је прошло пола часа, када се од страже више цркве зачу громки узвик: стој! На узвик плануше две непријатељске пушке. Одмах за њима плану једна српска, па друга, трећа; за тим се осу непријатељска паљба дуж целог каменог гребена (рида) над селом. Оцених по ватри да пуцају око 70 неприја-

тељских пушака, а одговарају им свега 5—6 пушака наших стражара. Ово смо јасно распознавали стеченим искуством па смо и у густој помрчини по слуху тачно знали чије пушке пуцају и у коме броју.

И ако сам чуо дошаптавање немиле речи: „Аскер!“ (турска војска), ипак нисам веровао да је војска опколила село, јер дотле, она није имала обичај да ноћу улази у села. Моји су људи били сви на окупу код цркве, на раније одређеном зборном месту и таман наредих кретање патроле да се тачно увери: јесу ли пред нама Турци или Бугари, када се кроз ноћ разлеже гласина: „Огањ!.. Огањ, момчета б'е!“ „Огањ! огањ, момчета б'е!“

Бугари! — пригушено и радосно кликнусмо, јер нам није чинило задовољство, нити нам је био циљ да се у близини наших села тучемо са турском војском без велике нужде, јер смо то марљиво избегавали због самих сељака да не би због тога са својим породицама трпели терор турских власти.

Одмах учиних хитан распоред па се у 4 групице, са блиско истурена по 2 до 3 стрелца, кретосмо уз камениту врлет право ка гребену, на кривудава дугу ватрену линију, севања бугарских пушчаних грлића. Преко и око нас, звиждала су челична зрна њихову познату, језовиту песму смрти!

Бугари нису штедели муницију, гађајући кроз густу помрчину насумце у правцу села и на блесак неколико пушака наших стражара.

Чим се одмакосмо од села, дадох знак пиштаљком за отварање ватре. Одмах цикнуше српске брзометке помешане са неколико „мар-

тинки“, (једнометне острагуше са замашним оловним куршумима. Ове су пушке сами сељани из раније марљиво скривали), чији се крупни пуцњи јасно разликовали од кратког, отсечног пуцња брзометки, те за борце постаје занимљивији овај уобичајени „концерат“, као када музикално уво слуша пријатан „терцет“ (брзометке, мартинке и од Бугара манлихерове). У помрчини приметно се опајало како се линија севања наших пушака постепено помера напред и све више приближава сталној светлој змијастој линији на гребену.

— Огањ момчета! Мамката им србоманската! и т. д. — чуо се кроз цику пушака исти глас, који је и раније куражио своја „момчета“, гадном псовком.

— Напред јунаци! — узвикнух својим људима после оштрог писка пиштаљком.

Напред браћо! Напред Срби! — прихватише команду вође одељења и четници, верући се уз стрме камене литице, преко којих се сваки час спотицало и падало; после чега је долазило уобичајено шаливо гунђање па и псовка од оних, који су се при паду јаче угрували, или онога који у помрчини не може пипањем да нађе своју при паду испуштenu пушку.

— Скршиф нози, да му та срећа! (Бугарин никад не каже „нози“ — ноге, но би казао „крака“, а не може да каже ни „срећа“).

— Мајката му стара! ђавол ми 'зеда пушка от раци! (ђаво ми узе пушку из руку), — обично се чује као у шали, и сви иду напред, уз брдо, продужујући уз пуцњавау и даље своје

пријатне шале које покрећу на истрајност и презирање смрти.

— Загина ми капа; не можем да го најдем! — гунђа неко коме је при паду спала капа па је по мраку не може да нађе.

— Ако загинаш не ти треба капа! Пред Господа се одит без капа! — додајује му друг са стране.

— Чалму ће да врзујеш јутре ако имаш живу главу! — задиркује га други и пуца.

— Не фрљај! живе ће да фанаме, погани татарски зверови! — чуше се узвици храбрих и неуморних четника: Воје Јефтића и Петра (Пере) из Ораховог-дола, који су већ избили на гребен и захватили Бугаре по дужини — по десном боку, али не могу напред од наше ватре с фронта, па с тога вичу да не пуцамо на ту страну (да би нам јавили где су), јер хоће да хватају живе Бугаре! Та два силна четника били су за такве бравуре потпуну способни.

Одмах за тим грмну бомба, коју је Јевтић бацио у правцу Бугара.

— Напред! Напред! — зачу се са свију страна, уз силан прасак наших пушака, ту у непосредној близини испод Бугара, код којих завлада паника те прснуше куд-који. Ни једна им пушка више не пуче, но сваки је хитао да се дохвати, урвина и шуме да би били боље заклоњени и што даље од домета наших пушака, јер се дан већ делио од ноћи.

На камењару нађосмо остављених за вечну стражу три убијена бугарска зликовца, са њиховом познатом дугом, разбарушеном косом и брадом, (бугарске комите биле су

обично без капе, са дугачком, неуређеном косом и брадом). По гребену нађосмо десетак бачених пушака и друге спреме, што су, на сваки начин, у паници побацали сељаци, које су Бугари силом потерали у борбу противу нас, њихове браће.

Упутих десетак четника да гоне растурене бугарске комите, до иза првог суседног виса а остале прикупљах да се пребројимо и припремимо за повлачење у планину, јер смо знали да ће за сат-два, дојурити турски аскери (војници).

Дан је био у велико освоио када из даљине зачусмо пушкарање, тамо према Мукосу.

То је био Глигор. Био је извештен о борби, личном иницијативом сељана невероватном хитрином од села до села, па је похитао из села Дренова (у прилепском срезу), да нам се на невољи нађе, јер сам га преко Јосифа, после борбе на Поменову, обавестио шта намеравам и где ћу су кретати.

Разбијене Бугаре, Глигор је још више разјурио и натерао на повлачење у нежељеном правцу преко виса, јер су по дану ту лако могли наићи на турску војску, што им се том приликом и десило.

Били смо већ високо у планини над Габровником и Мокрањом, према Ораховом долу, кад ми страже скретоше пажњу на дуги низ турских војника, који су уском стазом ишли један за другим, хитајући да стигну у Орахово-до. Моји четници избројаше нешто преко седамдесет војника.

— Доцкан дојдoste, турске ефендије. Свршимо работу и без вас! — рече Панае,

по годинама најмлађи четник, родом из Богомиле; додајући како му је жао што се нисмо малко потепали и со аскерот!

— Зар по дану, Бог те видео Поне? — запита га неко од четника.

— По дану се боље види да се поарно тапаме! Ето, ноћас по тија карпи због тевнину скршиф главата! — одговори храбри Поне, показујући на своју увезану главу, коју је разбио верући се преко камењара у прошлој ноћи, у којој јефтино прођосмо са једном разбијеном главом, неколико угруваних припаду (што се и не рачуна у штету), једним лакше рањеним четником и две-три у помрчини изгубљене капе.

— Ето с'г ти врзаше Бугари чалму, како на оцу! — задиркује га Пера из Ораховог дола, док су неки уморни четници већ слатко спавали на природном душеку од сакупљеног сувога лишћа. То изазва сан код свију, те полегасмо да нам сан окрепи уморну снагу, сем три будна стражара, од којих су двојица подаље од нас а трећи међу нама, недалеко од мене, и то Јевтић, који је био у стању по 3—4 ноћи и дана да не трене па ипак да издржи све штрапаце тако, да му у томе није било равна. Било му је довољно да преко дана сат-два продрема и да тако издржи недељама. Он је био најпоузданији стражар и борац необичне смелости, издржљивости и скромности. Мислим да је и данас жив. Родом је из среза Левачког (округ Моравски).

После тога догађаја није прошла ни недеља дана па се опет сукобисмо са бугарским комитама између села Орешја и Па-

прадишта (срез велешки), и то по дану. У тој су борби били, сада покојне, јуначке војводе: Глигор Соколовић и Јован Бабунски.

Пуцњава пушака брзо је привукла пажњу блиској турској посади из села Нежилова и Црешњева, која нам се у јачини преко 70 људи појави с леђа, на висоравни више села Папрадишта. Настаде борба на два фронта; иза леђа с Турцима а са лица с Бугарима, којих не беше више од двајестак комита. Но ми се неуплашисмо, а још мање збунисмо у тако опасној ситуацији, јер сам тада због коначног обрачуна са Бугарима сконцентрисао око 100 четника, која је снага била довољна да се по потреби упустимо у борбу са пет пута бројнијим непријатељем, по нужди и јачим, јер су сви имали неограничену веру и поуздање у најчувеније четничке војводе: Глигора и Јована Бабунског.

Половину четника упутисмо да отерају Бугаре, који су нам препречили једини сигуран правац којим се морамо испред војске повлачити. Са другом половином окретосмо фронт према Турцима. У тој половини остао сам уз Глигора и Бабунског. Око четрдесет турских војника разви се у стрељачки строј на самој ивици шуме, од нас на пет-шест стотине метара даљине. Полегошо па осуше брзу пушчану паљбу на нас. Томе смо се већ надали па смо у дугом низи били већ легли на чистини без заклона, за нас незгодној за борбу. Раније смо се договорили да ми први не отварамо ватру, но да сачекамо да би својим ћутањем дали на знање Турцима да

се нисмо одметнули у планину ради борбе са султановом војском, но са Бугарима.

После испалених првих метака Турци заћуташе. Таман Глигор изговори: „разбраше нас!“ (разумеше нас), када се Турци дигоше и стрелачким стројем трчећи кретоше ближе к нама. Претрчаше око 50 метара па се прострше по земљи на отвореној ледини, јер са наше стране опалише без одобрења око десетак пушака.

— Не фрљај! не пуцај! — зачу се команда Глигорова и Бабунског, а у то доба чула се брза паљба наших четника са фронта, који се већ бејаху примакли Бугарима, да их из заклона отерају и очисте пут за пролаз. Бугари су увидели наш тежак положај између две ватре, па су се упињали да нас што дуже задрже, не би ли нас Турци с леђа уништили.

Чим се прострше по земљи, турски војници отворише ватру, и то тако јаку, да смо осетили где и они увиђају наш тежак положај, да смо запали између две ватре. Већ имадосмо два рањена четника а с наше стране још нико на Турке не пуца, докле турски куршуми фијучу око нас и рију земљу. Лежао сам на ледини поред Бабунског, а даље на пет-шест метара лежаше Глигор.

— Хоћемо ли? време је да им покажемо и наше пушке! — довикнух Глигору, увиђајући да Турци погрешно разуму наше ћутање.

— Да почнемо работу, у име Бога, — довикну му и Бабунски. На то Глигор устаде, исправи се и опали своју пушку, и тако остаде

пуцајући из стојећег става, немарећи што око њега звижде турски куршуми.

Наравно, да су одмах плануле и све остале наше пушке, и још не дочекасмо да по трећи пут пуномо своје брзометке, кад на велико наше изненађење, престаде паљба са турске стране. Глигор једнако стоји, а његовом примеру не хтеде да изостане Бабунски, те се и он диже и придружи Глигору. Немадох куд, те и ја следовах њиховом примеру и ако сам сматрао да је са свим неоправдано у борби стајањем давати непријатељу сигурну мету.

— Прекини ватру! — наредих дуж строја. Паљба се ускоро прекиде а Турци више ни једну пушку не избацише. Не устајући, но онако побаучке, или јако савијени, Турци се постепено повукоше у шуму остављајући два друга, који се са својих места нису померали. Ваљда су били мртви. Кад Турци замакоше у шуму, ми се кретосмо ка Бугарима, које су наши већ преполовили и натерали у бегство.

Беше нам пут отворен ка планини Даутици (на неким картама Караџица). Када одмакосмо, пође за нама, дуги низ турских војника, али на пристојној даљини од 2 до 3 к. м. Са друге стране у долини видесмо још једно ново дељење од око 50 турских војника, које се безуспешно журило да нас стигне. Подне је било давно превалило, а до ноћи остајаше још до 2 часа, те беше јасно да је Турцима узалуд што нас прате са добијеним појачањем. Знали смо да нас ноћу не могу гонити, јер за то немају ни воље ни куражи, а још мање да залазе у огромну планину.

У велешкој кази потамне слава „македонског блгарског“ великог војводе, те се од тада бугарске чете повукоше у села ближа ка Велесу и Вардару, јер су тамо биле од нас заштићене честим турским посадама, кроз које смо се са врло великом опасношћу могли пробијати и провлачити.

Полако измичући испред турске војске и носећи са собом своја два рањена друга, пели смо се ка планини Даутици. Залазећи све на већу висину осећали смо да ћемо имати борбу са најљућим непријатељем, немилосрдном зимом и међавом, и да ћемо због тога целе ноћи морати маршовати да би се преко планине пребацили у жупнији крај српскога Пореча, или прилепског поља. После једног часа марша већ смо залазили у снажан студени вихор вејавице, која нам је била опаснија но све бугарске и турске чете. Немилосрдна зима, а нарочито студени јак ветар, изнури снагу и најотпорнијем четнику. Крв се леди у жилама а челична пушчана цев не сме ни да се дохвати голом руком, јер би се кожа за цев залепила.

Таман се на раскрсници договарах са Глигором и Бабунским, да променимо правац кретања те да због међаве планину не прелазимо, но да сиђемо у прилепско поље, када нам стигоше два сељака — гласника. Један беше из села Маргара, а други је био неустрашиви Србин Спирко, из села Гостиражне, (обадва села у крају прилепског поља), који нас је неустрашимо увек помагао, а често и сам узимао пушку да се од Бугара одбрани. Шта нису Бугари чинили, да им Спирко падне

у руке. Било је случајева, када се честити Спирко, морао сам борити са читавом бандом бугарских разбојника да би се испред њих склонио у планину. Једном приликом опколели су Бугари његово село, јер су били извештени да се Спирко налази код своје куће (иначе је обично ноћи проводио у планини). Грунули су ноћу на врата Спиркове куће, захтевајући да им се отвори. За трен ока, Спирко је дохватио пушку и две бомбе и извукао се из куће кроз нарочито направљени подземни пролаз. Укућанима је наредио да тешка растова врата не отварају. Спирко није хтео бежати из села, но чим је изашао ван куће добро је осмотрио где се Бугари налазе; пришао је неколико корака ближе па је завитлао бомбу пред сопствена врата, која су Бугари већ почели да разваљују сикирама. Чим је бомба грмнула, Спирко је отворио брзу паљбу из своје брзометке довикујући:

— Лопуже татарске, чекајте да вам кажувам како се Србин предава! — па завитла у правцу Бугара и другу бомбу. Бугари су одмах стругнули уз лелек својих рањених. Сутра дан, крвави трагови показали су сељанима правац зликовачког повлачења. Чуо сам: да су Бугари, доцније за време окупације ухватили Спирка и заклали, наравно, после дивљачког мучења.

Чим смо видели Спирка, као гласника, знали смо да нам доноси важне вести. Спирко нам саопшти да су Турци кренули војску и жандармерију (заптије) са свију страна и дигли читаву хајку да похватају или поубијају све комите. Још нас извести, да су потере кре-

нуле јуче од подне и да су Турци повели и коњичку жандармерију (суварије). То нам потврди и други гласник, за његов крај. Известише нас да им је јављено и са других страна да је војска и жандармерија заузела све важније пролазе и богазе, почев са Поречом па преко села Крапе до Плетвара, више Прилепа. Дакле, општа потера и општи претрес села.

Згледах се с Глигором и Бабунским. Глигор предложи да нас он све води до трла честитог Србина, попа Тасе из Крапе, чија се трла (место где су торови за овце и козе) налажаху високо у планини, али с оне стране планинског гребена, кроз мећаву.

Страшна је била та ноћ, коју смо провели у борби са ужасном мећавом, али морало се напред. Пригрлисмо своје тешке четничке кабанице од клашње, (грубо уваљаног козијег руна, које су нам служиле за заштиту од студи и кише, а поред тога још уједно за простирач и покривач при спавању), па се кретосмо кроз мећаву. Тек тада се осећа благодет од тешких кострутних кабаница, које су иначе на мало топлијем времену (2—3°) толико пута са грдњом трескане о земљу због њихове тежине. Тада нам није помагала ни тешка груба кабаница, коју је сваки тако чврсто привлачио уз своје тело, да га заштити од студеног ветра, који је до сржи продирао.

Ужасне су ноћи у планини за време мећаве! Многе смо ноћи провели у планинама по незгоди, али та ноћ при прелазу преко Даутице, и још друге, доцније проведене две ноћи (у јануару 1906 године), на граници Пореча и кичевске казе, између села Грешнице

и Патеевца на *Песјак планини*, памтићу док сам жив.

Перо ми је слабо да опише страхоте које тада подноси човечија душа и тело. По дану, човек се лакше бори и довија да савлада студ, али по мрачној ноћи ужас мећаве претвара живот не у онај пакао огња, но у пакао леда, који вас тако обузима да чим уморни седнете, одмах вам намеће пријатан сан, иза кога се кези ледена смрт, мамећи вас да заспите сном вечности!

Из искуства познавали смо то пријатно мамљење смрти смрзавањем, па смо на све могуће начине од себе одбијали пријатно, смртно уљуљкивање сном, који долази од умора и смрзавања крви, с тога се нисмо дуго одмарали у својим меким снежним фотељама, но смо по краћем одмору гурали кроз мећаву напред један за другим, држећи се у помрчини друг за друга да се не изгубимо; докле нас у леденом вихору немилосрдно засипају и шибају стотине, не снежних пахуљица, но ситних, оштрих ледених иглица. Нико никога у помрчини и вихору не види, али ипак по мало се назиремо и придржавамо један уз другог а многи се међусобно помажу помоћу конопца или дугачких појасева, и тако се дугачка четничка линија беспутно пробија кроз планину у једноме правцу са надом, да је ту најкраћи пут, који ће довести до каквог најбеднијег заклона или пећине, да би ту дочекали светлост дана, па по дану да продужимо свој мучни пут, радујући се што ћемо тада бити бар поштеђени од ноћног тако честог и непријатног посртања и падања, које не

само да изнури снагу, но малодушне доводи до очајања у коме је милија смрт но тако мучан и паћенички живот под теретом оружја, муниције, хране (обично за 3 – 4 дане) и тешких кабаница (гуња). Све то представља тежину обично око 25 кг. Управо: сопствена су леђа била мунициона, профијантска и санитетска колона; а шта то значи, појмиће они ратници, који знају да долазе моменти када и сама сопствена лака капа постаје тешка, као да је од самог олова направљена, па када се скине с главе изгледа да је олакшано 10 килограма терета. Замислите, да под ударцима леденог вихора и мећаве планина јечи, баш као хиљаде очајних, напуштених тешких болесника, који очајно запомажу, вриште, јаучу, јецају, стењу, трзају се и у бунилу очајно отимају од страшних привиђења смрти. Кроз ужасан фијук мећаве, у помрчини изгледа, да су се у планини сакупили хиљаде ђавола и грешника из пакла, да ту одиграју са вештицама врзино коло уз ђаволски-паклену, језовиту музику у којој бубњеве замењују тресци и пуцњи, јер се гране и огромна стабла крхају и пуцају под ударцима снажног и немилостивог леденог вихора. Ужас и пакао!

Додајте томе завијање вукова и сусрет са другим дивљим зверовима (било их је тада по свима планинама изобилја), који осећајући близину људи, узнемирени кренули су из својих склоништа, те по мећави и мраку витлају да насрну на појединце, или да се уклоне испред множине и близине људских створова, који онако завијени у својим тешким чупавим кабаницама и сами личе на усправљене беле

медведе, или покретне гомиле снега и леда, које се довикују и непрекидно застају, падају, дижу се и као каква чудовишта полако кроз ноћ одмичу напред.

Страшна је била та ноћ, коју проведосмо у борби са ужасном мећавом, док се не пребацисмо преко планинског гребена те кретосмо низ његове падине, где бесмо заклоњени од студеног ветра; али што год смо се ниже спуштали морали смо по густој помрчини на неколико места газити хучне, студене планинске потоке. Похватамо се 10 – 15 људи за руке, па онда гази кроз ледену воду, обично до чланака па и до колена, а по неко западне и до појаса.

— Сву ноћ газиме вода, а со очи не го видиме! — подвикује и грди Глигор, који је запао у студену воду до појаса, па му је криво што у мраку не види воду када је већ газећи осећа.

Пред саму зору стигосмо на трла, над селом Крапом. По заклонима брзо су плануле ватре да се огрејемо и осушимо. Већ после 1 часа окретане су 4 овце (јаловице) на ражњевима, да нас нахране и окрепе за нове напоре, јер је сам Бог знао шта нас још чека.

У подне већ се вратише послане уходе (1 чобанин и 2 четника, родом из Крапе) и известише, да су турске заседе још ту, али их је поп Таса из Крапе, већ обавестио да ће се потере до мрака дићи и отићи у своја стална обиталишта, или у Прилеп, а чим се војска повуче он ће нас већ извести уочљивим уговореним знаком, са из далека видног места; а ако војска остане он ће нам

послати хлеба и шећера за чај. Честити Србин, наш племенити поп Таса, бринуо је за нас, јер је предвиђао да смо се последњих дана грозно напатили и да нам је потребан кров куће, бар за једну ноћ.

По подне страже опазише жељно очекивани знак, којим нас наши верни Крапљани позиваху у своје сиромашне, али честите домове, који су нам поред све сиротиње тада изгледали као праве удобне палате!

— Свако чудо за три дана, — рече војвода Бабунски.

— Чудо се Турци решише да издрже у потери по овој зими и ова три дана! — додаје храбри Бабунсков четник Тоша Крстић, родом из Куманова (где и данас живи).

Ноћ проведосмо у Крапи, али претходно учинисмо поделу у мале четице 6—10 људи и сутра дан упутисмо их у разне правце, јер је на тај начин лакше и сигурније кретање и исхрана. Вође су добиле потребна упутства за рад и непрекидну везу са мном. Благодарећи добро организовану везу и врло брзој нашој пошти, знао сам увек шта се и где догађа. И ако нисам имао никада стално место становања (то је за вођу четника и у опште за чете немогуће), но исто се по све дневно мењало, увек су ме извештаји налазили; а преношени су од села до села, дању и ноћу са опасношћу, невероватном брзином и лукавошћу.

Адреса писма била је кратка, обично шапатам је при предаји писма речено: „Дунавском“ (мој псевдоним), или само „на големимјот“, и писмо је без застоја ношено од

села до села, и стизало н. пр. из горњег Пореча па до манастира *Трескавца*, код Прилепа, испод *Злашоврха*, за дан и пола ноћи. Благодаревши тој брзини увек сам знао шта се и где догађа те сам могао по потреби брзо извршити концентрацију свију чета на одређено — једно место, или им издавати потребна упутства за делимичне задатке и шиљати извешћа о кретању турске војске, бугарских чета и сумњивих бугарских агента, који су требали да нам падну у руке.

Да не би ко помислио, да смо имали писаћих столова и канцеларија напомињем, да се писало на колону, а у кући писаћи је сто замењивала обично — „пакљача“, са којом женскиње лупа рубље при прању.

Сутра дан растадох се од Глигора, који је одлазио на одмор у Србију, у коју је раније по моме захтеву и настојавању пребачена цела његова породица. Дирљив је био тај растанак при коме горски синови роне сузе као мала деца за својим добрим родитељем! По испраћају Глигора, са Бабунским одох из Крапе за село Зрзе, у коме се налази зрзевски манастир, задужбина краља Вукашина. У подне били смо у манастиру, из кога су били већ истерани бугарски калуђери. Манастир је чувало село и један стари сумњиви црквењак. Обишао сам са Бабунским цео манастир, загледајући бугарску марљивост да са свију записа и плоча утру траг српском имену. Но ипак нађох на једној каменој плочи са доста оштећених (изубијаних) слова, отприлике на овакав запис:.... „Срб крал Вл-кашин и јего син крал Марко“....

Дозвах Бабунског и показах му довољно прикривени натпис, који за чудо нису Бугари опазили те да и то униште, као што су на другим местима (па и на тој плочи) уништили све друго што говори о Србима и српским земљама.

По ранијем споразуму, Бабунски је имао да иде у велешку казу, а ја се реших да преко села прилепског поља одем до манастира *Трескавца*, испод Златоврха, код Прилепа, те да и тамо пречистим рачуне са бугарским калуђерима. После два дана изненада са својих 15 четника бануо сам по подне у манастир Трескавац, на запрепашћење бугарских калуђера (1 игуман и 2 калуђера). На велико изненађење заступника Глигоровог, већ напред нам познатог Јосифа, пољубих руку престрављеном Бугарину, оцу игуману, и јасно чух како Јосиф пљуну у страну, што је био знак његове готовости да противу мога поступка протестују. Оштро погледах у тога суровог човека. Он је из мога погледа прочитао речи Глигорове, које му је изговорио у Крапи при предаји вођства над његовом четом: — „Господин је твој Господ Бог! Преко његове заповести и без његовог одобрења ништа не смеш да учиниш“!

На то је Јосиф положио заклетву по моме захтеву, јер је он дотле само Глигора поштовао и једино се од њега плашио.

После поздрава са игуманом, рукавах се са калуђерима, препоручујући да се од нас не плаше, јер ми нисмо разбојници као што су то њихови земљаци, бугарске комите. Страшни Јосиф гледао је намрштено у бу-

гарске калуђере и нешто гунђао. Улучих прилику да му приђем и благим али одлучним гласом полако га опоменух да ја знам шта чиним; да тако мора бити и да буде пажљив да не квари оно што стварам, иначе ћу га отерати од себе, а са вођства сменути.

— Господине, пази ће те излаже овај Татарин. Молим те, како Господ што се моли, да ми даваш да им ја пресудим, — молећивим гласом обрати ми се Јосиф.

— Добро, добро, Јосифе! Сада неће требати, а други пут твоји су, ако сада моју заповест не послушају, — одговорих задовољно Јосифу, коме је тада сигурно изашла пред очи слика војводе Глигора, његове речи и положена заклетва да ће ме безусловно слушати.

Манастир Трескавац задужбина је краља Милутина. Уживао је нарочиту пажњу и од Цара Душана Силног. Хрисовуље о томе налазе се у Народној Библиотеци.

Бугари су и у тој задужбини славних Немањића, тада држали своје калуђере благоволењем Турака. У манастиру је било увек по неколико заптија (жандарма о трошку манастира), да би чували бугарске калуђере од напада српских четника. Но због приређених потера Турци су узели те жандарме, и како сам био извештен Трескавац је остављен без турских чувара, те сам тако без велике опасности тога дана могао доћи у посету манастиру славних Немањића. И ако не беше велике опасности, ипак је половина четника била истурена на стражу, ради сваке сигурности јер Прилеп није далеко.

Запрепашћени бугарски калуђери посте-

пено се откравише од сасвим појмљивог страха, пошто се постарих да им тај страх исчезне. Замолих игумана да ме води право у манастир, пред чијим улазом наредих да се оставе пушке под надзором два стражара. Игуман се изненадио таквој пажњи, као и нашом побожношћу и познавањем историјске прошлости те свете обитеље.

Чувена узидана плоча са натписом да је то задужбина Стефана Уроша II, (Краља Милутина), била је и тада на своме месту над вратима. Она је требала одатле да се уклони и уништи још пре двајестак година по наредби г. Шопова, секретара бугарске екзархије. Народ околних села томе се енергично успротивио доказујући, да је при ранијим таквим покушајима настајала страшна грмњава и да су громови ударали у близину манастира и околних села. Само на општи протест сељана из свију села успело се да плоча остане. Показах на њу руком игуману и калуђерима и запитах: шта траже Бугари и по коме праву седе у задужбини српскога краља, у српским земљама? Калуђерима заклецаше колена, игуман се повијен дрхтећим гласом правда, како им је бугарски владика тако наредио, иначе би они одавно напустили манастир из страха од српских комита, али им Турци дадоше заптије да их чувају па им је и сам кајмакам (срески начелник) из Прилепа, вели, наредио да морају у манастиру остати.

— Краљ Милутин, чије тело и сада лежи у Софији, није за свога живота подизао задужбине да у њима насилно седе бугарски калуђери и да у њима дивљачки уништавају

све трагове — живописе, књиге, хрисовуље па и записе са узиданих камених плоча, који јасно кроз векове обележавају да су задужбине подизане у српској земљи, за српски народ! Прошао сам, оче игумане, многе крајеве, од Турака поробљене, српске земље. Видео сам многе цркве и манастире, и ни у једној задужбини не нађох трага ни помена да их је подизао који од бугарских владалаца. Српски Краљ, није зидао ову задужбину да из ње бугарски калуђери проповедају српскоме народу да нису Срби, но да су Бугари, па да се тај народ и силом ножа бугарских комита натера да се одрекне Српства, као што ви то чините, оче игумане, уз помоћ ваших зликовачких чета, које шире на све стране ужас смрти, насиља и неморал најниже врсте, који могу да чине људи без душе, срца и сваког човечанског осећаја; који су постали гори од животиња и крволочнији од дивљих зверова.

Ми, Срби, нећемо више то да трпимо ни од бесних Турака, а још мање о вас Бугара, доскорашњих турских робова, који сте само туђом крвљу отргнути из турскога ропства.

Дошао сам да ти све ово лично кажем и да ти наредим: да са твојим калуђерима напустиш ову српску свету задужбину. Остављам ти рок за одлазак два дана, а дајем ти своју поштену реч, да те за то време нико од мојих људи неће ни прстом дирнути. Пази, оче игумане, да се не превариш, те да не доведеш из Прилепа турску војску да те у манастиру чува! Учиниш ли то, знај, да се нећеш сачувати, па ма морао ударити и на царску војску. Наћићемо ми већ начина да нам са

твојом братијом паднеш у руке; а тада, овај ће ти судити! — заврших свој говор показујући руком на Јосифа, који нервозно чупкаше своје мале плаве брчиће и за чудо, смешећи се и добре воље запита игумана:

— Разбра ли што ти рече господин?

— Разбра! — одговори игуман — ште будет како нареждује негова милост!

— Попе, арно слушај един лаф (говор) от мене, војвода Јосифа: сега ти наш голем војвода пољуби та твоја рака не како на Бугарина, (ту Јосиф отпљуну у страну), него како на свјаштеника; и јас ће ти пољубим рака, кад појдеме! Али, ако ни извараш со тај твој бугарски памет, па доведеш турски заптији да те чуват, а ти седаш тука во манастир со овија твоји два комити, — показујући на калуђере, — који никада не беше калуђери, колико што ја беф; давам ти бесу попе, да ће се ст'орим од небо тука во манастир, па ће ти отсечем та бугарска рака (рука) што ти је господин пољуби! После ће те обесим на капија от манастир заједно са ова твоја два бугарске комите, да више не кварите српски народот и не поганите ова српска светиња! Разбра ли попе што ти рекоф? — Заврши Јосиф своју претњу, па када доби од игумана потврду да је све разумео и да ће манастир напустити додаде:

— Јас ће да се ст'орим во манастир без господина. Неће имат ко да те брани као што те овај муж и наша татко бранит да те сега одма обесим, те да ме не мачиш (трудн, мучиш) оште един пат да овде дојдем. Арно знам, о ти ће да нас излажеш! — За-

врши Јосиф своју последњу поруку, после чега приђох игуману руци и пољубих је и ако се он од тога бранио и снебивао. После мене приђоше и остали четници да по наређењу Јосифовом пољубе игуманову руку, а последњи то учини Јосиф, још једном му поручујући да се што пре из манастира уклони да не би морао своју претњу у дело да приведе.

Ноћ се већ спуштала када напустисмо свету задужбину славних Немањића.

Јосиф се није преварио. Игуман је зором одјурио у Прилеп, а већ сутрадан две десетине турских војника хитале су да буду чувари бугарских калуђера у манастиру. О томе смо одмах били извештени, а Јосиф је ликовоа од радости како ме је игуман преварио.

— Ја сам учинио своју дужност у опште као човек и као Србин. Није мене игуман преварио, но сам себе! Моју си заповест у манастиру чуо и сада постарај се да више игуман и његове „комите“ (она два калуђера) не лажу Бога и људе! — одговорих Јосифу.

Прошло је од тада дуже време. Ја сам био далеко од Трескавца, када је страшни Јосиф бануо једне ноћи у манастир, али на велику његову жалост: игуман је са калуђерима побегао из манастира истога дана пред вече, и више се у манастир нису враћали.

Јосиф је после пуне две године мучки убијен у близини предратне границе. Честитог Србина поп Тасу, из Крапе, Бугари су грозно измрцварили и искасапили за време окупације 1915. године. Поред поп Тасе, Бугари су тада искасапили само из неких 37

села у Поречу, око 200 људи, чија је сва кривица била у томе, што су *Срби!*

После 1915. и 1916. године, које заузимају у овоме веку прво место бугарске, зверске крволочности, највише је за време комитске акције пало српских глава у 1905. години. Због јаче појаве српских чета у тој години, бугарски зликовци мучки су поубијали велики број виђенијих људи широм Старе Србије и Маџедоније (највише из кумановског округа), али српском народу ипак паде тешки терет са душе, јер доби братску заштиту и помоћ од српских чета, пред којима су се све дубље и дубље повлачили бугарски разбојници и одвратне пржибабе.

Од тада настају бољи дани за српски живаљ у пркос бугарских напора да поврате престиж, који више не добише, јер одјек српске пушке уливаше народу наду и веру, чак и тамо, где јој се глас није могао чути због даљине, и честих турских посада и свирепих бугарско-комитских организација, које су Турци помагали на штету Срба.

ПОСЛЕ ПРОГЛАСА ХУРИЈЕТА (УСТАВА) У ТУРСКОЈ 1908. ГОД., ДО ДАНАС.

Сваком доцнијом годином бугарска је организација губила, а са свим природно српска напредовала све до 1908. године, у којој је збачен с престола крвави султан Абдул-Хамид, а Младо-Турци прогласише Хуријет

(Устав) у целој Турској и прокламоваше за све народе: *брасиво, правду и једнакост*, те позваше из планина све чете да се с њима грле и братиме.

Српске вође са четницима сиђоше из планина да се братиме са Турцима и вођом револуције, познатим Енвер бејом, (доцније познати Енвер-паша). По варошима, а нарочито у Скопљу, био је приређен величанствени дочек војводама и четницима, српским и бугарским. Још има доста живих сведока тога братимљења, изведеног на подли начин од Турака и Бугара.

И после братимљења, Бугари се не оставише њиховог ранијег крваво-разбојничког посла а Турци им се придружише, да побију све српске виђеније војводе и четнике, који су се као мирни грађани разишли својим домовима и прихватили плуга и волова и других редовних занимања, верујући турском прогласу: „једнакост, правда и браство!“ — чија дивна значења остадоше као обичне фразе исписане на хартији, без даље примене. Ово потпуно потврђује што ускоро отпоче убијање истакнутих српских вођа и четника. У лето 1909. године, погибе чувени четнички војвода и народни првак, честити војвода Глигор Соколовић. (Тада сам му написао некролог у „Правди“). Убијен је на путу при повратку из Прилепа у село Небрегово, одакле је родом и где је тада становао. Глигора су убили Турци, који су били потплаћени од Бугара. За време окупације Бугари нису поштедили ни његов гроб у Небрегову, као што су у опште уништавали сва српска војничка гробља

и споменике са гробова, а оне скупоченије односили чак у Бугарску, да би с њима трговали и украсили њихова гробља. Зар ово није доказ татарског дивљаштва?!?

Војводу Јована Бабунског, ухватише Турци у Богомили (велешки срез), па под изговором да буни народ везаше га и потераше пешке за Велес, косанџим пред суд. Међутим, Бабунски је знао, да ће бити на путу убијен од својих спроводника и то за бугарски новац. Ову његову сумњу потврђивало је и то, што је ноћу спровођен. Онако везан успео је да скривеним ножићем попусти себи везе око мишица, па да испред пратиоца — турских жандарма — на погодном месту побегне у помрчину и исчезне испред Турака, као да је у земљу пропао. У ствари, везан није могао далеко да бежи, но се сакрио ту у близини стазе у једној јаружици а чувари нису могли ни помислити да им је бегунац био скривен ту под носем. Чим су га Турци прошли, непрестано пуцајући, Бабунски скочи из склоништа па окрете на супротну страну и онако полуослобођен од конопаца стигне у једну кућу, где га ослободе од веза те се понова дохвати пушке и планине. Он је дочекао ослобођење свога родног краја 1912. године, борећи се у првим редовима српске војске. Јуначки је преживео катастрофу Србије 1915. године. Борио се на Солунском фронту и стекао велико поштовање и пажњу код наших моћних савезника, као што је то поштовање одавно уживао код свију поштених Срба. Био је велики јунак ретке честитости и скромности, После кратког боловања, умро је у 42

години старости у Велесу, у почетку 1920. год. и сахрањен је код цркве у Велесу. Надам се, да ће „јарко сунце“ осветлити његову брзу, изненадну и загонетну смрт. По моме уверењу, ту су умешани прсти „македонствујущих“ и њихових плаћених пришипетљи из Велеса, те врло рано изгубисмо тога незаменљивог, честитог Србина, који је цео свој век провео у борби за Српство, нарочито противу бугаризма.

После прогласа Хуријета (Устава) убијен је и чувени стари војвода, Мицко Крстић, из села Латова; па Јован Долгач, чича Никола из Патеєвца, и још велики број виђенијих Срба.

Тако су Срби од првих дана крваво плаћали прокламовану турску „једнакост и правду“, коју су Бугари подло искоришћавали само за њихове паклене и подле смерове да помлате све истакнутије Србе.

То несносно стање прекраћено је Балканским ратом 1912. године, а даљи догађаји од 1913. до 1918. год., довољно су познати.

Шта видимо данас од стално предузетог злочиначког рада и роварења бугарског по Јужној Србији? И то после два, годинама вођена крвава рата и два међународна уговора, који потврдише и освешташе српско право на Ст. Србију и Маћедонију, од које Србији припаде мали њен северни део.

Још пре 18. година, лично сам слушао од многих *просних сељана* Јужне Србије, или боље рећи некадашње *Старе Србије*, да се *Маћедонијом* обележава земља тек јужније од *Бакарног Гувна* (на друму између Прилепа и Битоља), које је до рата Србије са

Турском 1876. године, увек сматрано да се налази у Старој Србији.

Тада се правилно сматрало да је Демир Капија вратница, кроз коју се улази у Македонију. Дакле, јужни излаз из Демир Капије, граница је Старе Србије.

Данас видимо да се тај појам о границама Македоније, помакао далеко на Север, скоро до Врање, или старе границе Краљевине Србије, до 1912. године. По тако огромно увећаној Македонији, на штету Југа и Истока Старе Србије, *непријатељи Српства* (спољни и унутрашњи) запели су из све снаге да сада ревносно проналазе и истичу народносне мањине, а у маси некакву засебну народност македонску (!), која као што је врло добро познато, не постоји ни у границама области праве Македоније, исто тако као што у стварности не постоји засебна народност — *Шумадјска, Црногорска, Бошњачка* и т. д.

На челу тих непријатеља Српства и ове моћне уједињене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, налази се „Македонствујушчи Комитет“, који је чист производ *званичне Бугарске*, која се не оставља своје познате, старе опасне игре, јер за раније њене грехове, од Велбужда (1330. год.) па до последњих дана, никада није примерно кажњена само због наше трпеливости и великодушности, а 1918. године, због великодушности наших великих савезника, које је та званична Бугарска у 1915. години, уверавала до последњег дана у очи удара ножем у наша леђа, — да ће остати неутрална, — да нас неће напасти. И све јој се то прашта, јер је нико тако добро не

познаје као Србија. Тако никада примерно некажњена, она ће стално *да заклања и свима средствима да ствара незадовољнике и да нам непрекидно лиферује разбојничке руље*, да узнемиравају наш Југ, и да код нашег живља униште веру у нашу моћ и способност да га заштитимо од зликовца, који стално из Бугарске долазе и у њу се враћају.

Поред тога, чиниће све могуће међу унутрашњим и спољним непријатељима наше државе, да их противу нас драже и подржавају а дотле ће њихови агенти и пријатељи (међу којима има и необавештених), и даље кроз свет да распростиру клевете, како смо насилно завојевали и ставили под ужасни терор „њихову браћу“, чијим избеглицама они само из великодушности (Бугари и великодушност!!) пружају „братску“ помоћ и заштиту — гостопримством.

Каква великодушност Аспарухових и Крумових потомака, који ни сопствену бригу још нису збринули а воде бригу: **да Србе од Срба спасу и ослободе!?!**

О некаквим унутрашњим непријатељима у проширеној нам држави, — који бесвесно или из *мржње и обессти према Србима*, пакосно, уздајнички (па и из туге за Хабзбурзима и т. д.), свесно подржавају Бугаре, те за њихов рачун покушавају да и они (!) брину бригу о некаквим Македонцима и „Македонији“, — нећу овде да говорим. Такви су нам познати, а време ће им показати да ће се горко кајати за своје неоправдане поступке и врло провидном „бригом“ за наш сопствени — српски народ, чије поједине делове *врло ревносно*

и радо обележавају као засебну народност Црногораца, Македонаца и т. д.

Па докле ће Бугарска помагати и штитити зликовце, који под лажним плаштом националне ствари, врше ординарне пљачке, паљевине и свирепа разбојништа у нашој земљи, за чије смо ослобођење пролили потоке сопствене крви и дали небројене драгоцене жртве?

Дотле, док меродавни и народ у Бугарској јасно не увиде своју погрешку што су створили и непрекидно помагали организације комитација, која ће им причинити велика зла и постати много већа опасност за Бугарску него за нас, те ће их то расвестити да се сами разрачунају са зликовачким руљама комитација, којима је главно занимање: грабеж, пљачка, насиља и убијање. Или боље рећи, који хоће вечито да живе само од разбојништва сваке врсте, која безочно заклањају под именом патриотизма.

Али, када ће то бити? и да ли је у стању да се тај народ сам разрачуна са тим зликовцима, који су му у прошлости многа зла учинили, а још ће му у *будућности многа зла причинити*, и ако се опажа да је бугарски народ у маси стварно жељан мира и пријатељства с нама. Зар нам дуга прошлост па и догађаји из месеца јуна 1923. год., (убијство Стамболијског и узимање власти), нису показали колико су утицајни и силни т. з. „Македонствујушчи“. Па докле да пати наш народ од тих разбојника?!?

Дотле, док се и ми озбиљно не кренемо за зликовцима, па ако нам умакну у Бугарску (из које и долазе), као и увек до сада, онда

да продужимо за зликовцима те да ми извршимо ону дужност коју наш сусед није хтео, — неће или не може да изврши?! (Замислимо шта би учинила Француска, када би по њеноме Елзасу и Лорену вршљале разбојничке банде које би помагала и штитила Немачка?!).

О некаквом великом „*устанку*“ народа у *Јужној Србији*, који се ствара у усијаним главама Тодора Александрова, Протогорева и познате компаније, не треба озбиљно ни говорити. Нека их нека те вести пласирају тамо далеко по иностранству преко појединих плаћених бугарских пријатеља и разних авантуриста, жељних измишљотина и т. д. Али, ни ми не престајемо пред страним светом да те бугарске лажи разголитимо пуном истином и питањем: *ко да се буни и диже на устанак?*

Зар Срби противу своје рођене земље?!? *Вара се Тодор Александров, и сав његов зликовачки штаб!* Парадира он с тим пред још необавештеним, или за њих заинтересованим страним светом. И он сам, и сви зликовци и политички пеливани, који су с њиме, добро знају: да они имају свега неколико стотина плаћених пришипетља и покварењака из Јужне Србије, који ће их дотле лагати и косанћим нешто за њих радити, докле добију злато из Бугарске. Престане ли то, престала је и њихова верност „македонствујушчим“, јер су ти њихови „сигурни“ људи из „македонског“ народа, стечени већим делом *за бугарски новац*, па онда за инат из разних узрока; или су то злочиначки типови, које наш закон тражи да им по правди плати за њихова почињена недела, али им је наш

сусед дао заштиту и код себе их чува из „великодушности“! Каква иронија!

Дакле, према овоме, не остаје им друго (Тодору Александрову и Протогорову) но да покупе тамо, где се налазе, доста пробисвета и зликоваца, ма их регрутовали и од Турака, па онда да нам дођу „у госте“; али нека добро одмере где ће да се склоне, и да им се не деси да их као сваке зликовце потражимо и преко наше границе. Стрпљења је било доста. Ево већ шест година како само после Светскога Рата трпимо од тих зликоваца!?!

А најзад, ваљда ће и Бугарска похвата-ти те зликовце и пржи-бабе и неће, ваљда, ординарне разбојнике и зликовце и у будуће стављати под заштиту политичких криваца, па или ће им сама судити или ће их преда-ти нама, као суседу у чијој су кући толику штету и злочинства починили. Тако би се и они и ми опростили те зликовачке банде. То би било корисно за обадва суседа а ми би им могли у томе послу много помоћи, јер и ми сами видимо да се поштени бугарски народ отреса тих зликовца, који су му се његовом кривицом попели за врат, па одатле неће да се скину све дотле, докле не добију добре батине, или још сигурније: док се не згазе! Али дотле, они ће се старати и борити на живот и смрт, да очувају своју зликовачку професију под примамљивим именом „националних радника.“ Није ни тим зликовцима лако! Испред њихове незајажљивости измиче се све даље и даље здела, из које они као непозвани и наметнути гости већ нешто више од 49 година — кусају! Њихови „Ма-

кедонците“, пресићени су њиховог патриотског рада за „жалната Македонија“!

Сада је и сам увиђавни, честити српски народ на Југу дохватио оружје да отера од својих села те незване и наметнуте госте и тугоре, јер те гладнице, моралне наказе и зликовце не може нико и никад нахранити и задовољити њихове дивљачке прохтеве!

И сада, од „македонците“ тешко је и опасно доћи до материјалних средстава (злата), која су им потребна (не стиже им оно што им се званично даје!) да задовоље прохтеве многобројних индивидуа, међу којима двајестак, па и неколико десетина, знају циљ шта се хоће, а све остало бесвесно иде за њима незнајући за никаква туђа права, но само за сопствена, па им је потребна што већа „Македонија“, за лична искоришћавања.

Српском Народу зар може дати туђин веће слободе, но што је Србија одавно то дала, не само Србима, но свакоме своме држављанину, па ма био и „црни Циганин“.

Добро то знају сви непријатељи ове земље и јасно увиђају, да из године у годину народ све чвршће пригрљава своју државу, па због тога, зликовци бесне, прете и нешто спремају?! Знају они добро да су недовољни и врло слаби за извођење чега озбиљнијег на нашој граници, па су се упели да нађу достојне (наравно, њих) савезнике са југоисточне и западне стране, а рачунају и на север, док се пријатељски осмехују и на све друге стране и сваки буџак одакле мисле да им се може ма и најмање помоћи, па макар и толико да свету покажу лаж, како се *сам*

народ буну и жели да га ши зликовци „уреду“ и пруже „слободу“! Лицемери и фарисеји! Осветите се! Крајње је време да се увиди, да Србија није крива што Бугарска нема старину и светлу прошлост са којом трезвено треба загревати садашњост и будућност. Погледајте: да некакве уображене „бугарске Македонце“, од старине загрева српски Краљевић Марко, и други српски јунаци, а ни један бугарски. Само та истина за паметног је довољна, а исту трезвени људи у Бугарској увиђају, али још нико није имао моћи и куражи да раскрсти са „комитацијама“ па ће нам се они дотле и у будуће лиферовати из Бугарске. Они се тамо и не крију, јер немају за то потребе, пошто се тамо сматрају као „национални и политички“ радници! Ено их у српском Велбужду (Ђустендилу), Џумаји, Мелнику, Петричу и Неврокопу! Ту су им главна обиталишта и центри за прикупљање. Има их прилично, а ако затреба створиће их они још доста за новац, разним интригама и лажним обећањима; милом и силом. Покупиће они и зликовце пореклом из Азије и Албаније.

Одатле упадају преко огромних планина у Јужну Србију (источни део, а сада ће и са других страна). Запале по неко село, исакате и покољу становнике који им падну у руке; па када их повијају оружане потере, они се опет преко огромних планина повлаче и пребаце у Бугарску, из које су и дошли. Ако су у своме разбојничком походу задобили плачке, онда ту прооргијају или испревијају добијене ране, па се опет у првој згодној при-

лици крену „на рад“, као и раније: и тако у недоглед.

Пошто их у последње време често сналази зло, и то често и од самих мештана, којима су додијали, то им је и плачка врло мршава и недовољна да задовољи њихове огромне прохтеве: за то, ено где „македонствујушчи“ скоро ударише „намет на вилајет“, у сопственој држави, јер из „Македоније“ у место да извлаче и даље као раније — злато, они тамо извлаче батине и враћају се у Бугарску искрвављени.

Грешни бугарски Јевреји, најбоље су осетили тај намет, јер им више десетина милиона лева отргоше из кеса. Шта да раде грешни људи? Процапају се мало, па знајући у којој земљи живе и када виде да немају заштите, они слегну раменима па плаћају „разрез“, а „македонствујушчи“ их виликодушном потапшу по рамену! На тај начин постају на силу с кесом „патриоти!“ Боље и то но да им узму и новац и да их побију као „непатриоте“!

Плаћају грешници, јер виде да се у сред Софије често дешавају убиства, а власт ретко када или готово никада не успе да похвата убице или убицу. Ово неће проћи без замашнијих осветничких последица по бугарски народ.

За незајажљиве „комитације“ недовољно је оно што званично примају, па ето где постадоше држава у држави те разрезахе по рез за своје паклене циљеве. (Све се то зна, видећемо шта ће бити!)

Многи их је! А њихови су прохтеви ве-

лики, па шта ће за себе а шта за пропаганду на страни; а треба дати и плаћеним неваљалцима разних врста — са „лица места“! И онда: зар нису морали ударити општи намет у сопственој држави а нарочито на Јевреје?! А да би сакрили своју немоћ и заопсенили масу, недавно је њихова штампа (око половине фебруара 1924. г., мислим баш „Вечерња Пошта“, потсећала: да у Србији, неколико година нису петлови певали за време њихове дивљачке инвазије још у X веку, из доба њиховог цара (Бугари немају реч краљ) Симеона Великог, па прете са новом њиховом инвазијом (!) и поручују да нам тада још више година неће ни кокошке да какоћу!*

Овде би се потпуно могла применити она позната народна „од чега се паметан стиди!“ — и тако даље.

* У овој 1925 год. издата је у Софији „Ручна службена књижа“ која се званично даје поименично свима „трудовацама“, што значи: по закону обавезним за физички рад на државн. пословима свима способним поданицима Бугарске, обадва пола, (мушкиње од 20 — 40, а женскиње од 16 — 30 година старости).

Као и у званичној књизи „Трудовашки другар“, у којој се са умаловажењем помињу „малката Србија“ и „малката Черна-Гора“, ни у поменутој званичној књизи није пропуштено да се према Србима распаљује мржња у дијалогу између њихових: Пижо и Пендо (на стр. 63 и 64). Таквих Баја-Гањевских типова, пуна је Бугарска. Две слицице стављене на стр. 61 и 64, које представљају горњу двојицу, допуњују то оличење, својствено само Бугарима, који се и као побеђени ни у 1925 год. не забрављају да наруже Србију, у ни најмање духовитом дијалогу, одштампаном у једној званичној бугарској књизи.

„Писмото от Пена до Пижо“, одштампано на завршетку поменуте књиге (стр. 70), крунише ову званичну књижицу са речима:

„Србит да гониш дор до дупка Миша“ („прочети два пута това тук шчо пиша“). Што значи да треба добро запамтити оно да се Срби гоне „до у мишију рупу“.

Ето за нас „лепих“ Бугарских жеља, које су нама одавно познате и на које велимо: „ко ветар сеје, буру жање!“

Заиста, ко није прочитао књигу „Баја-Гање“, написану од рођеног Бугарина, песника и књижевника *Алеко Констаншинова*, (рођеног у Свиштову 1863 год. Убијен у близини Софије, приликом једног излета 11. маја 1897. год. — треба да је прочита, па ће видети да је „Баја-Гање“ умео *на шућ рачун* (муфте) да крка и пилиће, као и остала „европска“ јела; док је на свој рачун и у Прагу и Женеви јео љуту паприку и тврди сир-качкавал, који је у својим бисагама недељама чувао и вукао чак из Бугарске!

„Баја-Гање“ је верна слика Бугарина, израђена од рођеног њиховога трезвенога сина, који им је верно показао њихове мане, а они су га зато убили.

И поред означених дивљачких претњи и порука, велика је српска трпеливост и великодушност! Отворено тврдимо: да племенита права *Словенска* душа нашега народа никада не може бити зверски свирепа, као Бугарска; али не треба заборавити да и трпеливој великодушности има краја!

Не би било на одмет, да се у Бугарској поведе мало рачуна да тек сада у Србији стижу на снагу они многобројни сирочићи, којима су Бугари онако свирепо помлатили родитеље и блиске рођаке, за кривице само што су рођени као Срби! А стижу и потомци оних, чији су многобројни гробови онако варварски оскрнављени око *Једрена* (и других места). Ту су биле кости оних српских синова, који своје животе дадоше за величину Бугарске, а Бугари плунуше на те гробове и дивљачки оскрнавише, и ако су их примили као аманет!

Чинели овако шта културни људи и словенске душе?!?

Трезвени и увиђавни људи из Бугарске увидели су бесмисленост и тежину разбојничког „комитациског“ баласта, па су недовољно обазриво покушали да их се отресу и упуте да свој хлебац зарађују на поштен начин. Као што је познато, тај је покушај пропао у крваво одиграним догађајима у јуну 1923. године, у којима су „комитације“ играле једну од важнијих улога за уништење Стамболијског.

Од тога „патентираног“ комитског зла и беде тешко ће се моћи Бугарска опростити. Али, пошто постају тешки и опасни и самој земљи у којој су, а да их не би она бадава издржавала и хранила, то ће их на разне начине и у будуће лиферовати нама (и Грцима), па ма се морало помучити и обилазним путевима преко Арбаније и других земаља.

У „Македонствујушче“ отераће се милом или силом све што је пореклом из Старе Србије и Македоније. Даће им се новаца и приредиће се неколико патриотских говора, сликања и пијанки, а комитски шефови обећаће им златна брда и долине, наравно после постигнутог успеха; и тако загрејане повешће их „на рад“ да из ропства (!) ослободе „бугарску браћу и жалну Македонију“! На тај ће се начин у Бугарској мало отарасити тога баласта, рачунајући: ако не покажу жељеног успеха, онда ћемо их бар ми овамо прилично помлатити и олакшати им тај баласт.

Наравно, помлатићемо те разбојнике као бесну пашчад! Али, докле тако?

Упутиће нам се опет друге партије „ко-

митација“, јер је та земља неисцрпна с тим профанисаним бедницима и зликовцима (вољним и невољним), који од разбојништва стварају сталну професију, под лажном маском некаквог уображеног патриотизма!

Па има ли лека бар да ово зло сведемо на најмању меру, те да још не употребимо своје пуно право и државну снагу?

Има! Од тога се доста већ и примењује, но то се овде све не износи из врло појамних разлога, али се за општу ствар може рећи оволико:

Радимо сви оно што нам дужност налаже према своме напаћеном народу. Будимо му прави братски лекари, јер су наша браћа у Јужној Србији, намучена вековним робовањем, а за последњих 50 година разривани су пропагандама и систематски одрођавани партизанским борбама. Радимо с љубављу свесно, искрено и предано сви од пандура до најмућнијег сељанина и варошанина, и од најнижега до највишега чиновника. Одбацимо профанисане обзире болећиве сентименталности према душманима с поља и непријатељима и обесним самовољницима и издајцима изнутра. Тада ће се комитско зло свести на најмању меру и постепено исчезавати, те ће ускоро а најдаље кроз неколико година прећи у причу као ружна успомена.

Ово важи за нашу општу унутрашњу ствар и за комитску акцију „македонствујушчих“ у локалном — мањем обиму; и не придајимо никакву националну важност зликовцима, као што је Јован Брло и њему сличним, но енергично затражимо од Бугарске да те

зликотце више не помаже и штити и да их у своју земљу не прима. Верујем да те зликотце неће вечито срећа да служи. Пашће они у руке закона, као што је пао у руке закона и ујак Тодора Александрова, професор Ципушев, (на издржавању 20 година робије), као и многи други.

За бугарско-комитске акције *озбиљнијих и већих размера*, које долазе од суседа, Јужна Србија има за собом на прво место ону *предрашну Србију*, која је у онако славном патриотском полету 1912. године, донела тим крајевима за месец дана слободу, раскидајући вековне ропске ланце, чији је први бечуг ударен на Марици 1371. године.

Ту слободу Србија је поново плаћала и крвљу милиона својих синова потврдила 1913 до 1918. године.

Зар неко још може сада сањати, да се, ваљда Србија 7 година тукла са моћним Царевинама да би се сада уплашила пред зликотцем Тодором Александровом, Протогоревом и њиховим заштитницима и помагачима, који сањају да Србију за нечији рачун ослабе и да постану председници и министри државе, некаквог „македонског“ народа. Побеснели бедници!

У памет нека се узму сви зликотци, њихови заштитница, подстрекачи и помагачи, јер сада иза оне предратне Србије, на Северу и Западу стоје још неколико милиона свесних Срба, као и велики број свесних Хрвата и Словенаца, у својој пространој и моћној Краљевини, који воле ову државу, јер су свесни синови истог, троименог Словенског Народа,

па су готови са истим жаром да бране Југ своје државе, као и крајњи Север.

Варају се наши непријатељски суседи са некаквим *измишљеним* расулом у овој моћној нашој држави. Знамо да нам они ничега пријатељског никада нису желели. Нека добро погледају сами себе, а за нас нека не брину. Уредићемо ми наше ствари по потреби свога народа, како нам буде угодно. Отворено им кажемо да треба да знају ово: на један поклич нашега Краља, похитаће стотине хиљаде не обвезника по сили закона, но обвезника из драге воље, који ће желети да послуже Отаџбини, без икакве обавезе и законског морања. А каква је то војска коју би кренула љубав према Отаџбини, нека промисле они, који се не стиде да нам шаљу зверске поруке, како нам после њихове нове инвазије неће годинама петлови кукурекати и кокоши како-тати, и да треба Србе гонити: „*дор до дупка миша*“.

Тада би био грех заборавити на вапијућу молбу Срба између Искра и Тимока, коју на своме месту раније поменух и обећах да ћу се вратити на речи:

„*Што ће ни све изгубаш за 50. до 60. година, ако не не избавише и ослободише што пре од њих.*“

Од дана те молбе прошло је 46 година, за које се време наравно, много чега тамо изменило, јер за толике године Бугари нису седели скрштених руку, но на против старали су се свима средствима да у тим крајевима избришу сваки траг Србизма. То већ знамо! Али за правду која држи земље и

градове, и за наше право, још није доцкан, јер нам је то отето, а још нема 50 до 60 година, које сам народ из тих крајева помиње у својој молби, када је видео да га је *Берлински Конгрес* немилосрдно гурнуо под туђина.

Ваљда се тај грамзљиви и размажени непријатељ нада, да ће се и у будућности наћи још који Берлински Конгрес, те да још шта туђега приграби, или у погодном, мутном моменту да нам понова приреди мучки напад као онај из 1913. године, или да нам опет мучки забоду нож у леђа, као оно у 1915. години, ради стварања некакве уображене велике Бугарске, без Бугара!

Крајње је време да се у Бугарској отрете од шовинистичког мамурлука (грандоманије), те да више не позлеђују незарасле нам ране, но да настану да се исте залече и заборава још несасушени трагови српске крви, коју бездушно изобиља пролише, али Србију не уништише и ако желеше и тежише да то постигну по сваку цену.

Ако је могуће, треба да лече и угуше њихову урођену мржњу према нама, јер од исте и сами међусобно много пате, па је та њихова мана за њих штетнија, но за нас.

Треба да се увиди, да племенита српска душа није у стању да мрзи; али презире подлости, дивљаштва, и увек је готова да не остане дужна ни за учињено добро ни за зло.

Када би се у Бугарској тргли и покајали часно и искрено, и о томе дали поузданих доказа братским приближавањем, верујемо да би племенита српска душа временом умела витешки да опрости учињене јој пакости и

тешке грехове. А тада би будућност била много сигурнија и боља од прошлости, кроз векове крвавог Балканског Полуострва.

Пред нама је вековна прошлост исписана у неумитној историји, па пред њом не затварајмо очи, но се њоме користимо, па гледајући на страшну прошлост створимо бољу будућност....

Остварење овога могуће је само *искреношћу*, ослањајући се на *стварна* историјска права, а не на шовинизму и подлом инстинкту разбојничке грамзљивости и дивљачке мржње.

Никада ништа није Србија добила без витешког проливања крви најбољих својих синова, нити је без ње своју рођену грудну земљу и децу од себе одрођавала! *Туђе не тражи, али своје не да, па ма понова запливала у крв!*

Огроман број њених поднетих жртава за ослобођење и уједињење, свети је аманет за потомство да по сваку цену достојно очува велико дело својих славних предака.

Ово нека добро запамте сви непријатељи, који су били скочили да Србију онако ужасно масакрирају 1914, 1915—1918 године, и који јој и данас не желе никаквога добра.

Поред својих жртава, Србија не заборавља дужну благодарност за жртве и братску помоћ великих и племенитих својих Савезника, који су се борили на страни *Правде*, па ће јој витешки, *без вероломства*, и у будуће служити и сада, када се налазе у проширеној Краљевини, уједињена са крвном браћом из Хрватске и Словеначке, којима је једини при-

родни — стварни — интерес да буду са њом у недељивој заједници.

На завршетку понављам: колевка Српства налази се на Српскоме Југу. За његово ослобођење Србија је жртвовала све и поднела огромне жртве у крви. Те жртве поручују нашим непријатељима:

Себи руке од Јужне Србије, исто као и од Шумадије.

